

INSTYTUT ALLERHANDA

ІНОЗЕМЦІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

**Порівняльно - правовий аналіз законодавства
за ред. Христини Потапенко**

здійснений в рамках проекту

**“Центр компетенції у сфері медіації
- Іноземці та національні меншини в Україні”**

фінансованого в рамках Програми Польсько - Американського Фонду Свободи
“Зміни у Регіоні” - РІТА

здійсненого Фондом Освіти для Демократії

Консультації щодо змісту:
проф. Михайло Микієвич
суддя Роберт Пелевіч
адвокат Марцін Пільх
Анна Кашовська

Автори:
Лілія Турчин
Соломія Кошулинська-Чуба
Соломія Яремчук
Леся Цуняк
Ігор Земан
Михайло Кондра
Арсен-Олег Кулик

Переклад:
Христина Потапенко
Лілія Турчин
Соломія Яремчук

Przemiany w regionie

Краків 2015

ISBN: 978-83-63515-16-4

ВСТУП.....	4
I. ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ.....	7
Правовий статус іноземців.....	8
Правовий статус національних меншин	9
Державна мова та мова національних меншин.....	10
Права національних меншин в Україні	12
Іноземці — суб'єкти цивільно-правових та господарських відносин	14
Регулювання сімейних правовідносин національних меншин та іноземців.....	15
Право власності на землю сільськогосподарського призначення.....	16
Процесуальні права іноземців в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві.....	17
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....	17
ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....	19
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС.....	20
II. ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ ТА ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ПОЛЬЩІ.....	21
В'їзд та перебування іноземців на територію Польщі	21
Працевлаштування іноземців на території Польщі	22
Проведення господарської діяльності іноземцями в Польщі.....	24
Освіта для іноземців у Польщі	25
Набуття нерухомого майна іноземцями в Польщі.....	26
Участь іноземців у кримінальному процесі Польщі	28
III. Правовий статус національних меншин в Україні і Польщі	29
III. АНАЛІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕДІАЦІЇ СПОСОБІВ.....	34
ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ. КРИМІНАЛЬНИЙ, ЦИВІЛЬНИЙ, ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС.....	34
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....	34
ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....	36
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС.....	39
ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС	40
Рекомендації ООН та Ради Європи щодо медіації для України як члена даних організацій ...	41
Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод в праві України	43
Значення дотримання рекомендацій ООН та Ради Європи	44
IV. АНАЛІЗ ДОПОВІДЕЙ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ УКРАЇНИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН	46

V. АНАЛІЗ РІШЕНЬ СУДІВ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО СПОРИ, ДЕ ОДНИМ ІЗ СУБ'ЄКТІВ ВИСТУПАЄ ІНОЗЕМЕЦЬ АБО ПРЕДСТАВНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ	53
Встановлення факту примусового переселення	53
Питання зміни національності.....	54
Спори іноземців пов'язані з забезпеченням повернення дитини	58
Питання регіональної мови у справі	64
VI. АНАЛІЗ ДОГОВОРУ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПОРАДИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗМІН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН	66
VI. РЕКОМЕНДАЦІЇ	86
Вступ	86
II. Інституційно-правові рекомендації.....	86
Стан <i>de lege lata</i> медіації в Україні	86
Ad 1.....	87
Ad 2.....	88
Рекомендації щодо поширення і популяризації медіації.....	89
Активізація громадських організацій	90
Бібліографія.....	92
Використані польські джерела:	92
Використані джерела:.....	93
Законодавство:	94
Реєстр судових рішень.....	96

ВСТУП

Прагнення України як незалежної держави створити таку національну правову систему, яка б відповідала цінностям та пріоритетам європейського права, європейської правової традиції та культури, зумовлює необхідність виконання міжнародних зобов'язань, передусім у сфері прав людини та громадянина, в універсальній системі ООН, як і в регіональній системі, що виникає з членства у Раді Європи, асоціації та майбутнього членства в Європейському Союзі. За таких умов особливого значення набуває реалізація сучасної правової політики, спрямованої на ефективне врегулювання відносин у всіх сферах суспільного та публічного життя.

Рапорт присвячений комплексному аналізу правового статусу іноземців та національних меншин в Україні та в Польщі, а також процесуально-правовим аспектам участі іноземців та осіб без громадянства у кримінальному, цивільному та адміністративному процесі в Україні.

У першому розділі рапорту розглядаються права, обов'язки та юридичний статус іноземців та національних меншин в Україні. Проаналізовано, також процесуальні права іноземців у кримінальному, цивільному та адміністративному процесі. З проведеного дослідження можна дійти висновку, що права та обов'язки іноземців у значному обсязі такі ж як і права та обов'язки громадян України, проте існують деякі винятки.

У другому розділі проаналізовано права, обов'язки та юридичний статус іноземців та національних меншин у Польщі. Метою порівняльно - правового аналізу було зіставлення законодавства Польщі та України. Розкриваються питання в'їзду та перебування іноземців на території Польщі, працевлаштування іноземців на території Польщі, провадження господарської діяльності, навчання, набуття нерухомого майна, участь іноземців у кримінальному процесі Польщі. Зробивши порівняльно-правовий аналіз права Польщі та України, можна зробити висновок, що немає суттєвих відмінностей між польським та українським законодавством у сфері захисту іноземних громадян та осіб без громадянства.

Також, окремий підрозділ присвячений правовому статусу національних меншин у Польщі. У національному законодавстві Польщі чіткіше визначають принципи правового статусу національних меншин. Закон «Про національні та етнічні меншини» та Закон «Про регіональні мови» розмежовує поняття національної меншини та етнічної, чого немає в українському законодавстві. Законодавством України не передбачено можливості представництва національних меншин в органах державної влади. Варто встановити певну квоту місць у Верховній Раді України для представників національних меншин, які будуть висуватись відповідними громадськими організаціями, і представлятимуть інтереси національних меншин.

Третій розділ присвячений дослідженню питання альтернативних медіації способів вирішення спорів в Україні у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному процесах. Традиційно, в Україні, вирішення спорів, де однією зі сторін є іноземець здійснюється в судовому порядку. Однак здійснення правової реформи в країні ставить сьогодні на порядок денний актуальним залучення й нових процедур для вирішення такого роду спорів. На користь запровадження в нашій країні медіації, для вирішення спорів, свідчить цілий комплекс різних факторів, основні з яких зводяться до таких: сторони спору беруть участь у медіації добровільно, кожній зі сторін спору надається право самостійно обирати медіатора, врегулювання спору відбувається значно швидше, ніж в суді, при медіації має місце скорочення витрат сторін, процедуру медіації можна застосувати як до судового розгляду, так і під час судового провадження у справі, медіація може бути перервана або припинена у будь-який час за ініціативи будь-кого з учасників медіації. Широке застосування медіації, при вирішенні спорів, сприятиме реальному розвантаженню судів від значної кількості справ.

У четвертому розділі аналізуються доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення прав іноземців та національних меншин. Для аналізу сучасного стану дотримання прав іноземців в Україні проаналізовано дві щорічні доповіді омбудсмена за 2013 та 2014 роки. В доповідях Уповноваженого містяться описи та численні приклади різного виду порушень прав людини, проте там не виділяється окремо категорія постраждалих іноземців чи національних меншин.

У п'ятому розділі розглядаються рішення судів України у справах, де одним із суб'єктів виступає іноземець і/або представник(и) національної меншини. Проаналізований ряд рішень, прийнятих судами України, свідчить про те, що громадяни інших держав, а також громадяни України, які за національністю не є українцями, доволі часто звертаються до судів за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав. Зокрема, до найбільш поширених категорій справ відносяться справи щодо встановлення факту примусового переселення, питання зміни національності, спори іноземців пов'язані із забезпеченням повернення дитини, спростування неправдивої інформації та питання регіональної мови у справі.

В останньому розділі звіту проаналізовано Договір про асоціацію між Україною та ЄС в контексті забезпечення реалізації прав іноземців та національних меншин в Україні.

Питання захисту іноземців та мігрантів розкриваються у розділі III Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зокрема, зазначається, що сторони співпрацюватимуть, згідно з відповідним законодавством ЄС та чинним національним законодавством, з метою подолання причин виникнення міграції, запровадження ефективної та превентивної політики боротьби з нелегальною міграцією, посиленням рівня безпеки документів, розвитку ефективної політики повернення, зокрема, у її регіональному вимірі, обміну поглядами щодо нелегального працевлаштування мігрантів. Таким чином, забезпечення дотримання прав осіб, які належать до національних меншин, в основному, забезпечуватиметься шляхом обміну найкращими практиками заходів захисту меншин від дискримінації та утисків відповідно до європейських і міжнародних стандартів.

Рапорт завершується рекомендаціями підготованими представниками польської системи правосуддя та експертами Інституту Аллерханда.

I. ПРАВА, ОBOB'ЯЗКИ ТА ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Основи нормативно-правового статусу іноземців та національних меншин в Україні, їх основні права та обов'язки, визначено Конституцією України та базовими законами, а саме: Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Законом України «Про засади державної мовної політики», Законом України «Про національні меншини в Україні», Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Дані нормативні документи спрямовані на підтвердження де-факто задекларованого у першому розділі Конституції України прагнення українського народу ввійти у велику європейську сім'ю демократичних, соціальних та правових держав.

Перш за все, варто відмітити, що Основний Закон України паралельно оперує такими двома поняттями як «людина» та «громадянин». Таким чином, варто зробити висновок, що при використанні поняття «людина» йдеться про права, якими наділений кожен на території України, а при використанні поняття «громадянин», йдеться про права, якими не наділені іноземці, особи без громадянства та біженці. Проте, такий висновок не є однозначним, а запропонований підхід не може використовуватися при визначенні правового статусу іноземців, оскільки статті Конституції містять й винятки з нього. Так, наприклад, стаття 24 Конституції України визначає, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».¹ Користуючись зазначеним підходом, можна дійти висновку, що іноземці не є рівними перед законом, що явно суперечить низці інших положень самої Конституції. Отже, найправильніше буде зазначити, що поняття «громадянин» у Конституції України підлягає розширеному тлумаченню в окремих випадках.

На підтвердження попередніх думок, слід послатися на статтю 26 Конституції України, яка чітко визначає гарантії рівності у правовому статусі іноземців із громадянами: ***«іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України,***

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141

- *за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України*². Особи, які перебувають на незаконних підставах користуються лише невід'ємними правами людини — на життя, здоров'я, честь та гідність, проте такі особи втрачають право на освіту, житло і інші права, що мають особи, які законно перебувають на території України. Таким чином, Конституція гарантує усім особам на території України такі основоположні права, як право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу до честі та гідності та інші.

Правовий статус іноземців

Конституція України визнає важливість питання врегулювання правового статусу іноземців. Зокрема, стаття 92 Конституції України вказує, що громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства, права корінних народів і національних меншин визначаються виключно законами України. Таким положенням законодавець залишає у своїй виключній компетенції право встановлювати основи правового статусу іноземців та національних меншин на території України. Такий підхід однозначно видається правильним та є одним із багатьох елементів реалізації правової та соціальної спрямованості Української держави.

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» є важливим елементом у встановленні правового статусу іноземців в Україні. Варто відзначити, що стаття 2 зазначеного Закону, як і Конституція, встановлює пріоритетність міжнародних договорів над внутрішньодержавним законодавством у разі виникнення суперечностей. Таким чином можна відзначити, що іноземцям в Україні гарантуються права, якими наділені особи, що перебувають у статусі іноземця, у всіх правових та демократичних державах світу, що ратифікували основні міжнародно-правові акти у цій сфері. Відповідно до Закону правомірність перебування особи не має ніякого правового значення, коли йдеться про застосування до неї усіх основоположних прав та свобод людини. Закон встановлює основи в'їзду та виїзду з території України.

² Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141

Позитивним є той факт, що законодавчо встановлюється виключний перелік підстав для відмови у наданні іноземцю візи для в'їзду на територію України та виключний перелік підстав недопущення іноземців на територію України. Особливості статусу іноземців, які потребують спеціальної охорони чи притулку встановлюється не лише названим законом, але й Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а також іншим нормативно-правовими актами.

Правовий статус національних меншин

Закон України «Про національні меншини в Україні» був прийнятий як логічне продовження констатованої у Декларації прав національностей України ідеї рівності всіх осіб, незалежно від етнічного походження. Декларація визначає основні права таких осіб, зокрема, право на національну самоідентифікацію, право на вільне віросповідання, право на об'єднання та компактне проживання. Закон в свою чергу створює більш дієві механізми імплементації задекларованих положень. Перш за все, варто відмітити, що саме у цьому Законі законодавчо визначено поняття «національної меншини». Так, в українському законодавстві **під національною меншиною слід розуміти групу людей, які відповідають таким ознакам: є громадянами України, не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.** Ознака громадянства обмежує коло осіб, яких можна вважати національними меншинами, та залишає поза колом осіб із додатковими гарантіями іноземців чи осіб без громадянства, які постійно проживають на території України та не є українцями за національністю. Таку ситуацію, вважаємо, слід віднести до недоліків чинного законодавства. Комплекс гарантованих державою прав, а саме: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідання своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах

масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству визначається як «право на національно-культурну автономію». Також важливим є законодавче підтвердження права громадян України, що належать до національно-культурних меншин, відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях, яке відображене у статті 9 Закону України «Про національні меншини в Україні». Важливим елементом культурної самостійності громадян зі складу національних меншин є гарантована можливість мати право на національні прізвище, ім'я та по батькові, надання права у встановленому порядку відновлювати свої національні прізвища, ім'я та по батькові, а також записувати в паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження - ім'я батька і матері для тих осіб, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати «по-батькові». Аналогічне положення міститься і у статті 28 Цивільного кодексу України. Також, Законом гарантується право на створення громадських організацій, зокрема, й політичних партій, за ознаками національності. Україна гарантує громадянам, які належать до національних меншин, національним громадським об'єднанням право вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій. Окрім того, держава також піклується про фінансову підтримку національних меншин, а у державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для розвитку національних меншин.

Державна мова та мова національних меншин

Відповідно до ст. 10 Конституції України державною мовою є українська. Та ж стаття, гарантує вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України. Варто звернути увагу на те, що Конституція згадує всього дві мови у своєму тексті: українську, як єдину державну, і російську. Цей факт підтверджує, що в Україні немає проблем із використанням російської

мови. Україна, як правова держава, гарантує вільне використання російської мови, як і будь-якої іншої мови національних меншин. У дослідженому питанні важливу роль відіграє Закон України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року. Відповідно до цього Закону «кожен має право вільно визначати мову, яку вважає рідною, і вибирати мову спілкування, а також визнавати себе двомовним чи багатомовним і змінювати свої мовні уподобання», а також «кожен незалежно від етнічного походження, національно-культурної самоідентифікації, місця проживання, релігійних переконань має право вільно користуватися будь-якою мовою у суспільному та приватному житті, вивчати і підтримувати будь-яку мову»³. Даний закон містить цілу низку правових норм, які збільшують гарантії комфортного та вільного проживання багатьох національних меншин, які знаходяться на території України та мають власну мову. Незважаючи на свою суперечність даний нормативно-правовий акт в більшій мірі відповідає сучасним вимогам українського суспільства. Щодо правового статусу іноземців та, особливо, національних меншин Закон надає їм безпрецедентні інструменти для використання рідної мови, особливо у сфері публічного управління та надання адміністративних послуг на локальному рівні.

Після набрання чинності даним Законом, до процесуальних Кодексів України було внесено положення про те, що мова судочинства визначається відповідно до ЗУ «Про засади державної мовної політики» - тобто, за певних умов судовий процес може проводитися мовою більшості населення, а не державною мовою. Такі положення закріплені у статті 15 КАС України, ст.3 ГПК України, ст.7 ЦПК України. Водночас, варто наголосити, що відповідно до статті 29 КПК України, «кримінальне провадження здійснюється **державною мовою**. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою»⁴. Це імперативна норма і винятків не передбачає. Хоча, як видається, ст. 14, 15 ЗУ «Про засади державної мовної політики» передбачають здійснення і кримінального судочинства мовою більшості населення, проте посилаючись на основний закон, яким регулюється кримінальний процес, повинні застосовуватися норми КПК України. По-перше, КПК України набрав

³ Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2013.-№23.-ст.218

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88

чинності пізніше за вказаний закон. По-друге, цей закон вносив зміни до КПК України 1960 року, який був чинний до 21 листопада 2012 року, а не КПК України 2012 року. Тобто, автори ЗУ «Про засади державної мовної політики» вносили зміни в старий, а не в новий КПК України. По-третє, відповідно до ч.3 ст.9 КПК України 2012 року, «закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу»⁵. Тобто, за принципом законності має застосовуватися КПК України, і тому мова кримінального судочинства – лише державна (українська).

Права національних меншин в Україні

Відповідно до положення ст. 11 Конституції України: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України»⁶. У статті на конституційному рівні визначається спрямованість політики держави щодо корінних народів і національних меншин. Йдеться про сприяння з боку держави розвитку їх «етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності». Можна вважати, що саме ці положення є витоками прийняття таких базових нормативно-правових актів як Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року, Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року, Державної програми відродження і розвитку освіти національних меншин в Україні на 1994 - 2000 роки та інших.

Стаття 53 Конституції України, яка гарантує усім право на освіту, визначає, що «громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства»⁷. На підтримку реалізації права на освіту членів національних

⁵ Там же

⁶ Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141

⁷ Там само

меншин виступає і стаття 20 Закону України «Про засади державної мовної політики», яка гарантує формування навчальних класів із осіб, які спілкуються мовою національної меншини та права таких осіб вільно використовувати власну мову як під час вступу до навчального закладу, так і під час навчання у ньому.

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» деталізує **право кожного на свободу світогляду і віросповідання**, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, що закріплено у ст. 35 Конституції України. Стосовно цього права, то іноземці, особи без громадянства чи громадяни-члени національних меншин користуються абсолютно однаковим правовим захистом із громадянами України. Будь-яка релігія, що не суперечить моральним засадам суспільства та Законам України може офіційно існувати на території України, її прихильники можуть створювати релігійні організації, проводити релігійні обряди, дотримуватися відповідних релігійних культів, святкувати свої релігійні свята. Незважаючи на це, цікава обмежувальна норма міститься у ст. 24 Закону, відповідно до якої «священнослужителі, релігійні проповідники, наставники, інші представники зарубіжних організацій, які є іноземними громадянами і тимчасово перебувають в Україні, можуть займатися проповіданням релігійних віровчень, виконанням релігійних обрядів чи іншою канонічною діяльністю лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких вони прибули, і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації»⁸. ***На нашу думку, положення про обов'язковість погодження проведення релігійного обряду іноземцем на території України є певною мірою такою, що необґрунтовано зменшує обсяг прав іноземців та суперечить загальним засадам світськості держави та її невтручання у здійснення особами своїх релігійних прав.*** Позитивним елементом правового регулювання є те, що іноземці можуть безперешкодно навчатися у духовних закладах на території України. Таким чином, питання здійснення релігійних прав членами національних меншин не має суттєвих проблем чи недоліків.

⁸ Закон України "Про свободу совісті і релігійні організації" від 23 квітня 1991 року // ВВР. - 1991. - № 25

Іноземці — суб'єкти цивільно-правових та господарських відносин

Цивільний кодекс України визнає іноземців такими ж рівноправними учасниками цивільних відносин як і громадян України. Більше того, «конституція приватного права» не проводить розмежування між останніми у переважній більшості випадків, та оперує поняттям «фізична особа». Єдиною особливістю, про яку йдеться у Цивільному Кодексі України, є відсилання до законодавства, яке встановлює особливості набуття іноземцями права власності на землю. Іноземців наділено усіма як особистими немайновими, так і майновими правами, які є у громадян. Вони беззастережно можуть бути учасниками чи засновниками юридичних осіб на території України, набувати, користуватися та розпоряджатися майном, зокрема нерухомим, та здійснювати інші права, передбачені не лише Цивільним кодексом України, але й цивільним законодавством загалом.

Господарський кодекс України визнає іноземців повноправними суб'єктами господарювання у разі здійснення ними підприємницької діяльності на території України у встановленому порядку. Стаття 129 Господарського Кодексу України встановлює, що «іноземці та особи без громадянства при здійсненні господарської діяльності в Україні користуються такими самими правами і мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не передбачено цим Кодексом, іншими законами. Іноземні юридичні особи, при здійсненні господарської діяльності в Україні, мають такий-же статус, як і юридичні особи України, з особливостями, передбаченими Кодексом, іншими законами, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»⁹. Таке положення де-факто прирівнює у правовому розумінні національних та іноземних суб'єктів господарювання. Окрім того, Господарський кодекс встановлює, що іноземці та іноземні юридичні особи можуть виступати у ролі іноземних інвесторів, яким держава надає певні додаткові гарантії, зокрема, у разі зміни законодавства чи від неправомірних дій посадових осіб в Україні. Українському праву відома така конструкція як «іноземне підприємство», тобто

⁹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями)// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, № 19-20, № 21-22, ст.144

унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Фактично, таке підприємство прирівнюється у правовому статусі до національних, за винятком неможливості їх створення в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави.

Регулювання сімейних правовідносин національних меншин та іноземців

Сімейний кодекс України містить належне регулювання правового статусу громадян-членів національних меншин України. Так, відповідно до статті 11 Сімейного кодексу України: «При вирішенні сімейного спору суд за заявою зацікавленої сторони може врахувати місцевий звичай, а також звичай національної меншини, до якої належать сторони або одна з них, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства»¹⁰. Таким чином, національні меншини мають додаткові гарантії у здійсненні ними сімейних прав, та можуть розраховувати на застосування їх цивілізованих традицій при вирішенні спорів, навіть, судами. Також, Сімейний кодекс України встановлює виняток щодо кількості імен та прізвищ для осіб-членів національних меншин, оскільки за загальним правилом складання більше як 2 імен чи прізвищ не допускається, але в знак поваги до традицій національних меншин держава санкціонує складання і більшої кількості імен чи прізвищ, якщо таке притаманно відповідній національній практиці. Щодо іноземців, то Сімейний кодекс України регулює лише питання усиновлення ними дітей. Таким чином, не можуть бути усиновлювачами іноземці, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичом дитини, відповідно до статті 212 Сімейного кодексу України. На перший погляд, правило є жорстким, проте законодавчий підхід виправдовується, оскільки держава, перш за все, зобов'язана дбати про дітей та не може без ефективних засобів контролю віддавати на усиновлення за кордон дітей-громадян України. З тих самих

¹⁰ Сімейний кодекс України //ВВР України.-2002.-№ 21-22.- С.135

міркувань стаття 283 Сімейного кодексу України встановлює пріоритет українських усиновлювачів перед іноземними. Ще одна особливість встановлюється статтею 285 СК України, відповідно до якої: «усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним»¹¹. Таким чином, можна зробити висновок, що іноземці зазнають найбільш обмежувального регулювання їх прав саме у сфері усиновлення, хоча цьому існує логічне пояснення, а таке обмеження не можна вважати формою дискримінації.

Право власності на землю сільськогосподарського призначення

Відповідно ч. 4 ст. 22 Земельного Кодексу України (далі – ЗК України) встановлюється заборона на передачу земель сільськогосподарського призначення "у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам". Вона підкріплена положеннями ст.ст. 81, 82, 86 ЗК України, які обмежують коло земель, що можуть перебувати у власності таких суб'єктів, та способи набуття ними земель у власність.

Варто розглянути питання про застосування цієї норми до біпатридів. Відповідно до ст. 2 ЗУ "Про громадянство України", біпатрид "у правових відносинах з Україною ... визнається лише громадянином України". Тобто, на нього заборона передбачена ч.4 ст.22 ЗК України не поширюється.

Слід наголосити, що передбачена цією нормою заборона не означає повної неможливості набуття земель сільськогосподарського призначення у власність перерахованими суб'єктами. Спеціальні положення ч. 4 ст. 81, ч. 4 ст. 82 ЗК України встановлюють можливість набуття ними земель сільськогосподарського призначення у власність у порядку спадкування, одночасно передбачаючи обов'язок відчуження земель протягом року. Зокрема із ч.4 ст.81 ЗК України

¹¹ Там само

впливає, що іноземці та особи без громадянства можуть набувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення та мають право розпоряджатися ними (це є винятком із загальної заборони іноземцям та особам без громадянства мати такі ділянки на праві власності - див. ч. 1 даної статті, а також ч. 4 ст. 22 ЗК України). Водночас, протягом року такі ділянки повинні бути відчужені, а у разі невиконання цієї вимоги настають наслідки, передбачені п. "д" ст. 143 ЗК України, а саме, право власності на земельну ділянку може бути примусово припинене.

Деякі органи земельних ресурсів, керуючись ч. 2 ст. 81 ЗК України, відмовляють в оформленні державних актів про право власності на земельні ділянки, що набуваються іноземцями в порядку спадкування. На наш погляд, така практика прямо суперечить вказаній нормі, з якої прямо впливає дозвіл на оформлення іноземцями та особами без громадянства у цих випадках права власності.

Відчуження деяких різновидів земельних ділянок сільськогосподарського призначення наштовхується на т.з. мораторій на відчуження земель (п. 15 розділу Х "Перехідні положення" ЗК України). Мораторій не поширюється на випадки продажу земельних ділянок згідно із ст.81 ЗК України, на що вказує цільове тлумачення норми статті 81 ЗК України в сукупності із п. 15 розділу Х "Перехідні положення" ЗК України.

Отже, у приватно-правовій сфері, зокрема комерційній, іноземці та члени національних меншин мають ті ж права, що й національні суб'єкти відповідних правовідносин, а встановлені винятки є дрібними та не впливають на рівність всіх перед законом та не обмежують прав осіб.

Процесуальні права іноземців в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

У ч.1 ст.6 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (далі – КПК України) кримінальне провадження за правилами цього Кодексу здійснюється щодо будь-якої особи. Однак в цій же статті вказано, що

особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначаються главою 37. У цій главі не вказано такої категорії осіб як іноземні громадяни, однак кримінальне провадження щодо них все одно здійснюється з певними особливостями і вони отримують додаткові гарантії котрі передбачені рядом статей КПК України. Так, ч.6 ст. 42 КПК України - підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

У ч.1 ст.114 КПК України встановлюється **спеціальні процесуальні строки** надіслання документів таким особам - у разі участі в справі іноземного елемента судові доручення, повістки та інші судові документи вручаються не пізніше ніж за 15 діб до початку процесуальної дії. Іноземним елементом є ознака, яка може виявлятися у такій формі, що учасником кримінально-процесуальних правовідносин є іноземець.

Однією з умов для перейняття Україною кримінального провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, як вказує ч.2 ст. 595 КПК України є те, що особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із КПК України або міжнародним договором України неможлива або у видачі відмовлено.

Згідно ч.1 ст. 613 КПК України, витрати, пов'язані з передачею засудженого в Україні іноземця для подальшого відбування покарання в державу його громадянства, крім тих, що виникли на території України, покриває держава, громадянином якої є засуджена особа. Ці витрати не вважаються процесуальними витратами, бо прямо не передбачені ст. 118-123 КПК України. Покриття цих витрат відбувається згідно з умовами відповідного міжнародного договору. Якщо ж такого договору нема або він не ратифікований, то держава, громадянином якої є засуджена особа, покриває витрати в порядку, передбаченому її національним законодавством¹².

¹² Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України [Текст] : [від 13 квіт. 2012 р.] / [О. А. Банчук та ін.] ; за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка ; Центр політ.-прав. реформ. - Х. : Фактор, 2013. - 1058 с. - С.1046

Згідно ч. 3 ст. 58¹, якщо особа, щодо якої розглядається питання про видачу, є іноземцем і тримається під вартою, то вона має право на зустрічі з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави.

Статус іноземного громадянина в особи, щодо якої вирішується питання про видачу, додатково забезпечує її правом на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави. Втім, скористатись цим правом особа може лише у випадку її затримання чи застосування до неї запобіжного заходу, пов'язаного з триманням під вартою. Про кожен випадок затримання особи з метою екстрадиції прокуратури обласної ланки зобов'язані повідомити Міністерство закордонних справ для інформування відповідних установ іноземної держави. У разі надходження відповідних звернень вони зобов'язані забезпечити таку зустріч¹³.

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Відповідно до ст. 410 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) іноземні фізичні та юридичні особи, особи без громадянства, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають право звертатися за захистом своїх прав та законних інтересів до судів України та можуть бути суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин. Національне законодавство України встановлює національний правовий режим в галузі захисту прав та інтересів іноземних осіб, це означає, що на іноземців, осіб без громадянства, іноземних організацій поширюється такий самий режим як і на фізичних і юридичних осіб України та на них розповсюджуються однакові процесуальні права.

Істотних особливостей у цивільному процесі за участі іноземців не встановлено. Але, відповідно до ч.3 ст. 252 ЦПК України, до заяви про усиновлення дитини іноземцем крім загальних документів, додатково додаються дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади, висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами, дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиновленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави, зобов'язання усиновлювача,

¹³ П.7.2 наказу Генерального прокурора №8ГН «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва» від 11.02.2013 // http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину та можливості спілкування з дитиною.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

У ч. 6 ст.6 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України) - іноземці, користуються в Україні таким самим правом на судовий захист, що і громадяни України. Вони наділено адміністративною процесуальною правосуб'єктністю згідно статті 48 КАС України. Якщо вирішується питання про видворення іноземця з території України, то відповідно до п.6 ч.1 ст.18 КАС України такі справи підсудні місцевим загальним судам як адміністративним, тобто, місцевий загальний суд керуватиметься нормами КАС України.

Згідно статті 183⁵ КАС України, позовні заяви іноземців щодо оскарження рішень про їх примусове повернення в країну походження або третю країну, а також позовні заяви центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органів охорони державного кордону або Служби безпеки України про примусове видворення іноземців за межі території України подаються до адміністративного суду за місцезнаходженням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу охорони державного кордону чи Служби безпеки України або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців, які незаконно перебувають на території України. Такі справи розглядаються судом у п'ятиденний строк з дня надходження позовної заяви, за обов'язкової участі сторін, а копії судового рішення невідкладно видаються особам, які брали участь у справі.

Що важливо, іноземці по такій категорії справ звільняються від сплати судового збору згідно ч. 9 статті 183⁵. І згідно п. 5 ч. 2 статті 246 КАС України, суд, який прийняв постанову про видворення іноземця, за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи може ухвалою в порядку письмового провадження або зазначаючи про це в постанові звернути до негайного виконання таку постанову.

II. ПРАВА, ОBOB'ЯЗКИ ТА ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ПОЛЬЩІ

Відповідно до ст. 2 Закону Польщі «Про іноземців» іноземцем є кожен, хто не є громадянином Польщі.

Відповідно до Конституції Польщі (ст. 37) кожен, «хто знаходиться під юрисдикцією Польщі, користується правами та свободами, закріпленими Конституцією». Отже, на території Польщі іноземця потрібно трактувати як громадянина Польщі, проте з цього загального правила існують винятки, передбачені законодавством.

Слід поділити іноземців на дві категорії: ті, котрі є громадянами Європейського Союзу і ті, що не є громадянами Європейського Союзу.

В'їзд та перебування іноземців на територію Польщі

Відповідно до ст. 23 Закону Польщі «Про іноземців» іноземець може перетнути кордон та перебувати на території Польщі, якщо має дійсний документ подорожі та візу, якщо норми законодавства не передбачають інше (що стосується іноземців, котрі в'їжджають до Польщі в рамках безвізового руху, а також іноземців, котрі володіють дозволом на тимчасове перебування, дозвіл на проживання або дозвіл на перебування довготермінового резидента Європейських Спільнот, що володіє картою побиту). Після прибуття на територію Польщі іноземець повинен прописатися за місцем постійного чи тимчасового (до 3 місяців або довше) перебування протягом 4 днів, починаючи з дня приїзду до цього місця, окрім випадків, коли перебування на території Польщі не перевищуватиме 14 днів. У випадку, коли іноземець є громадянином держави-члена ЄС, громадянином держави-члена Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЄАВТ) – учасниці Угоди про Європейський Економічний Простір, громадянином Швейцарії (член його сім'ї, що не є громадянином вищезазначених держав) – він зобов'язаний прописатися в місці постійного чи тимчасового (понад 3 місяці) перебування протягом 30 днів від дня приїзду до цього місця (ст. 24 Закону Польщі «Про реєстр жителів та посвідчення особи»).

Працевлаштування іноземців на території Польщі

За загальним правилом іноземці мають отримати дозвіл на працевлаштування на території Польщі.

Дозвіл на працевлаштування вимагається, якщо іноземець: а) працює на території Польщі на підставі договору з суб'єктом, місцезнаходження чи місце проживання, філія, відділ якого знаходиться на території Польщі; б) у зв'язку з виконанням функцій у виконавчому органі юридичної особи, яка вписана до реєстру підприємств або є господарським товариством, що засновується шляхом об'єднання майна і знаходиться на території Польщі сумарно більше 6 місяців протягом наступних 12 місяців; г) при виконанні праці на території Польщі на підставі відрядження від іноземного роботодавця. Звільняються від обов'язку отримання дозволу на працевлаштування наступні категорії осіб:

- ті, що мають дозвіл на проживання в Польщі;
- ті, що мають дозвіл на перебування довготермінового резидента Європейських Спільнот в Польщі;
- ті, що мають згоду на толероване перебування в Польщі (форма охорони, завдяки якій іноземець, котрому відмовлено у наданні статусу біженця, може правомірно перебувати на території іншої держави);
- ті, що користаються тимчасовою охороною в Польщі;
- ті, що мають дозвіл на тимчасове проживання в Польщі, виданий у зв'язку з обставинами, передбаченими п. 10,11,13 і 16-18 ч. 1. ст. 53 Закону Польщі «Про іноземців»;
- ті, що є чоловіком (дружиною) громадянина Польщі або іноземця, що підпадає під критерії, зазначені у вищенаведених пунктах, і має дозвіл на тимчасове проживання в Польщі, що було видане у зв'язку з укладенням шлюбу;
- ті, що є громадянами держави Вільного Економічного Простору, не будучи членом ЄС;
- ті, що будучи громадянином держави, яка не є стороною Договору про Вільний Економічний Простір, можуть користати зі свободи переміщення осіб на підставі укладеного такою державою з Європейською Спільнотою і її членами договору;
- ті, що є членами сім'ї іноземця, який підпадає під критерії, зазначені у двох вищенаведених пунктах або буде нащадком чоловіка (дружини) такого іноземця у

віці до 21 року, або перебуватиме на утриманні такого іноземця чи його чоловіка (дружини);

- ті, що мають дійсну Карту Поляка;
- ті, що мають право на перебування та виконання праці на території держави-члена ЄС або держави, що входить до Вільного Економічного Простору, не будучи членом ЄС, а також на території Швейцарії, роботодавця яких знаходиться на території такої держави і які перебувають у тимчасовому відрядженні від такого роботодавця на території Польщі;
- ті, що мають дозвіл на тимчасове проживання на території Польщі, яке було видане на підставі п. 7 або 14 ч. 1 ст. 53 Закону Польщі «Про іноземців»;
- ті, щодо котрих на підставі міжнародних договорів чи окремих норм допускається виконання праці без необхідності отримувати дозвіл.

На підставі Розпорядження міністра праці та соціальної політики про виконання праці іноземцями, без необхідності отримання дозволу на працю, дозвіл на працю не зобов'язані мати наступні іноземці:

- студенти, які навчаються на денній формі навчання в Польщі - в липні, серпні, вересні;
- випускники польських середніх шкіл або вищих стаціонарних закладів освіти або навчаються на стаціонарі в аспірантурі в польських університетах;
- наукові працівники установ, діяльність яких регулюється нормами про дослідницькі установи (наприклад, університети);
- працівники, підпорядковані депутатам Європейського парламенту, у зв'язку з виконуваними ними функціями;
- вчителі іноземних мов, які працюють в дитячих садах, школах або установах, зазначених в нормах про систему освіти чи Добровільних Корпусах Праці;
- індивідуальні чи групові виконавці артистичних послуг, які тривають до 30 днів протягом календарного року, в тому числі актори, режисери, читці, диригенти, інструменталісти, співаки, циркові артисти, танцюристи або міми;
- лектори, виголошувачі рефератів чи презентацій, що мають виняткову наукову чи артистичну цінність, у випадку, якщо таке виголошення лекцій,

рефератів чи презентацій відбувається до 30 днів протягом календарного року і, якщо такі особи зберігають постійне місце проживання за кордоном;

- громадяни держав, що межують з Польщею і держав, з якими Польща співпрацює в галузі трудової міграції в контексті партнерства щодо мобільності, встановленого між цими державами та ЄС, які працюють в період, що не перевищує 6 місяців протягом наступних 12 місяців, на підставі заяви суб'єкта (zareєстрованого у відповідному, зважаючи на місце проживання чи місцезнаходження суб'єкта, районному відділі праці) про намір довірити їм роботу.

Провадження господарської діяльності іноземцями в Польщі

Стаття 13 Закону Польщі «Про свободу економічної діяльності» ділить іноземців на іноземних осіб з держав-членів ЄС та ЄАВТ - учасниць Угоди про Європейську Економічну Зону, громадяни, окрім згаданих вище, які отримали дозвіл на проживання на території Польщі країн, дозвіл на толероване перебування, яким було надано в Польщі статус біженця або які користуються тимчасовою охороною на території Польщі, а також іноземні особи, не зазначені в ч. 1 і 2.

Визначення **іноземної особи** закріплено в ст. 5 Закону Польщі «Про свободу господарської діяльності» - це фізична особа, яка проживає за кордоном, не має польського громадянства, юридична особа, місцезнаходження якої за кордоном, а також організаційна одиниця, яка не є юридичною особою, має правоздатність та місцезнаходження якої за кордоном.

Іноземні особи, перелічені в п. 1,2 ст. 13 пункт. Закону Польщі «Про свободу господарської діяльності» можуть розпочинати та здійснювати господарську діяльність на території Польщі на тих же умовах, що й польські громадяни, інші особи (п. 3 ст. 13) мають право розпочинати і здійснювати господарську діяльність тільки у формі: командитного товариства, командитно-акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерного товариства, і приєднатися до таких товариств, а також володіти або набувати їх частки чи акції, якщо міжнародні договори не передбачають інше.

Іноземний підприємець, який створює філію, може займатися господарською діяльністю лише в межах предмету діяльності іноземного

підприємства. Іноземний підприємець, який створює філію, зобов'язаний призначити особу, уповноважену в філії представляти іноземне підприємство. Іноземний підприємець може розпочати діяльність в філії після внесення її до реєстру підприємств. Іноземний підприємець, який створив філію повинен: використовувати для позначення оригінальну назву філії іноземного підприємства з польським перекладом організаційно-правової форми підприємства та додатком "філія в Польщі"; вести у філії окремий бухгалтерський облік відповідно до польського законодавства про бухгалтерський облік; повідомляти Міністра економіки про будь-які фактичні чи правові зміни в межах обставин, що передбачають прийняття рішення про заборону господарської діяльності іноземного підприємця в рамках філії, а також якщо діяльність іноземного підприємця загрожує безпеці та обороні держави, охороні державної таємниці або іншому важливому суспільному інтересу (ст. 86-88, 90 Закону Польщі «Про свободу економічної діяльності»).

Іноземці можуть бути учасниками товариства і бути членом правління чи наглядової ради товариства. Іноземець, який хоче створити товариство або бути його учасником, повинен мати дозвіл на перебування на території Польщі.

Підприємець, що постачає товари на польський ринок, зобов'язаний розміщувати на продукті, його упаковці, етикетці, інформаційну інструкції польською мовою, що містить наступну інформацію: назва підприємця, адреса, найменування товару, інші позначення і відомості, необхідні відповідно до окремих норм законодавства (ст. закон 20 Закону Польщі «Про свободу економічної діяльності»).

Освіта для іноземців у Польщі

Відповідно до ст. 15 Закону Польщі «Про систему освіти» шкільним обов'язком є обов'язок участі в навчальній установі і обов'язок навчання. Цей обов'язок поширюється на всіх осіб, які не досягли 18 років і в той же час він стосується як початкової школи, так і середньої школи. Шкільний обов'язок поширюється як на громадян Польщі, так і на іноземців, які перебувають у Польщі. Іноземці, які проживають в Польщі можуть вчитися в державних закладах, зокрема, дошкільних, початкових та середніх школах, вузах, мистецьких школах, закладах вищої освіти (ст. 16 Закону Польщі «Про систему освіти»).

Іноземці в Польщі можуть отримувати вищу освіту першого ступеня (3 роки бакалаврату), другого ступеня (2 роки магістратури), навчання за один цикл (5-річна магістратура), післядипломну освіту та аспірантуру. Вони можуть також брати участь у габілітаційних стажуваннях, наукових стажуваннях та спеціалізованих семінарах, а також в медичних професійних стажуваннях. Іноземні студенти також можуть проходити у Польщі студентські професійні практики.

Відповідно до ст. 94 Закону Польщі «Про систему освіти» умовою навчання в польській школі є володіння польською мовою. Уроки в школах проводяться виключно польською мовою. Іноземець для того, щоб відвідувати школу, повинен знати польську мову на рівні, який дозволить йому вчитися на уроках. Іноземні громадяни, на яких поширюється шкільний обов'язок (тобто до 18 років), які не володіють польською мовою або володіють нею на недостатньому рівні, для можливості навчання у школі, мають право на додаткове безплатне навчання польської мови.

Набуття нерухомого майна іноземцями в Польщі

За загальним правилом для **набуття нерухомості іноземцю потрібен дозвіл** (ст. 1 Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями»). Однак, з цього правила є винятки.

Дозвіл видається Міністром внутрішніх справ, шляхом прийняття адміністративного рішення за заявою іноземця (стаття 1 Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями»). Міністр може вказати в такому дозволі спеціальні умови, від дотримання яких залежатиме можливість набуття нерухомості. Дозвіл дійсний 2 роки з дати його видання (ст. 3 Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями»).

Згідно ч.5 ст. 1а. Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями» площа нерухомості, набутої іноземцем з метою задоволення життєвих потреб не повинна перевищувати 0,5 га, в той час як у випадку набуття нерухомості з метою провадження господарської або сільськогосподарської діяльності, це має бути обґрунтовано реальними потребами, що впливають із характеру виконуваної діяльності.

Згідно ст. 8 Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями» **не потрібно дозволу на:**

- набуття окремої квартири згідно Закону Польщі «Про власність на приміщення»;

- набуття окремого приміщення під гараж або частки в такому приміщенні, якщо це пов'язано із задоволенням житлових потреб покупця або власника нерухомості або окремого житлового приміщення;

- набуття нерухомості іноземцем, що мешкає у Польщі не менше 5 років з моменту видачі йому дозволу на проживання або дозволу на перебування довгострокового резидента Європейських Спільнот;

- набуття іноземцем, який є дружиною (чоловіком) польського громадянина і проживає у Польщі не менше 2 років з моменту видачі йому дозволу на проживання або дозволу на перебування довгострокового резидента Європейських Спільнот, нерухомості, яка в результаті набуття буде становити спільну власність подружжя;

- набуття нерухомості іноземцем, якщо на дату набуття він має право на спадкування за законом після смерті відчужувача нерухомості, а відчужувач нерухомості є власником або вічним користувачем принаймні протягом 5 років.

Винятки, зазначені вище, не застосовуються до нерухомості, розташованої у прикордонній зоні та сільськогосподарських угідь площею понад 1 га.

Одним з правових способів, на підставі яких можна придбати нерухомість, є спадкування. Згідно ч.2 ст. 7 Закону Польщі «Про набуття нерухомості іноземцями» її положення не поширюються на набуття нерухомості в порядку спадкування особами, які мають право на спадкування за законом. На відміну від цього, якщо національне законодавство померлого не передбачає спадкування за законом, в такому випадку застосовується польське законодавство. Проте, якщо іноземець, який набув нерухомість, що входить в склад спадщини на підставі заповіту, не отримує дозвіл Міністра на підставі заяви поданої протягом 2 років з дати відкриття спадщини, право власності на нерухомість або право вічного користування набувають особи, котрі спадкували б за законом. Спадщина, в свою чергу, відкривається з моменту смерті спадкодавця.

Це означає, що іноземець, який набуває нерухомість, що входить в складу спадщини на підставі заповіту, якщо він одночасно є спадкоємцем за законом, не потребує дозволу міністра.

Участь іноземців у кримінальному процесі Польщі

Звинувачений за вчинення злочину у Польщі іноземець, що є тимчасово затриманий, має право повідомити відповідну консульську установу, а в разі відсутності такої установи, відповідне дипломатичне представництво (ст. 211 Кримінально-виконавчого кодексу). Принципи і режим допомоги обвинуваченому іноземцеві його консульством або дипломатичним представництвом визначаються відповідними положеннями його держави.

Якщо обвинувачений іноземець не володіє на достатньому рівні польською мовою, то він має право скористатися допомогою перекладача (ст. 72 Кримінально-процесуального кодексу). Умовою, що підтверджує необхідність виклику перекладача є те, що особа, яку допитують не розуміє на достатньому рівні поставлені їй запитання чи на підставі поганого знання польської мови не може сформулювати думок, які відтворюють перебіг подій, що є предметом допиту.

III. Правовий статус національних меншин в Україні і Польщі

Євроінтеграція України значною мірою залежить від втілення у життя українського суспільства ідеалів і принципів, які є спільним надбанням Європейського Співтовариства. Серед них — беззастережне дотримання прав людини та гарантування рівних політичних, економічних, соціальних і культурних прав громадянам, незалежно від їх етнічної, релігійної або мовної приналежності, недискримінація та толерантність.

Досліджуючи правовий статус національних меншин в Польщі та в Україні, варто зазначити, що в обох державах переважну більшість населення становлять представники титульної нації.

Порівняння законодавства названих вище країн є цікавим так як на відміну від України, Польща є членом Європейського Союзу. Але, незважаючи на це, національне законодавство обох держав базується на нормах міжнародного права.

Після Другої світової війни Польща стала майже етнічно однорідною країною. Крім того, комуністична влада старалась не помічати національних меншин. Тільки після 1989 року з'явилась можливість повернути національним меншинам їхні права. На даний час велику роль у сфері просування національних меншин відіграють органи місцевого самоврядування. Вони утримують школи, відповідають за вивчення мови національної меншини, підтримують культурні заходи, співпрацюють та контролюють громадські організації національних меншин. Участь держави зводиться до покращення умов для цього.

В Україні основні засади правового статусу національних меншин закріплені у Конституції України, Декларації прав національностей України, Законі України «Про національні меншини в Україні», Законі України «Про засади державної мовної політики». Правовий статус національних меншин у Польщі закріплено у Конституції Республіки Польщі та у законі «Про національні, етнічні меншини та регіональні мови» та у ряді інших нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 12 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх

корінних народів і національних меншин України. У Конституції Польщі більш конкретизовано основні засади правового статусу національних меншин. Зокрема, відповідно до ст. 35 Конституції Польщі «Польща повинна забезпечити польським громадянам, які належать до національних та етнічних меншин, свободу збереження і розвитку своєї мови, щоб зберегти звичаї, традиції та розвиток своєї культури. Національні та етнічні меншини мають право створювати свої власні освітні установи, установи, призначені для захисту релігійної ідентичності, а також брати участь у вирішенні питань, пов'язаних з їх культурною самобутністю».

У національному законодавстві Польщі чіткіше визначають засади правового статусу національних меншин. Закон Польщі «Про національні та етнічні меншини, та регіональні мови» розмежовує поняття національної меншини та етнічної. У ст. 2 цього Закону зазначено, що **„національна меншина”** в розуміння цього закону, це група громадян Польщі, яка в сукупності відповідає таким умовам:

- 1) чисельно менша, ніж решта населення Польщі;
- 2) істотно відрізняється від решти громадян мовою, культурою або традицією;
- 3) прагне зберегти свою мову, культуру чи традицію;
- 4) усвідомлює історичність своєї національної меншини і прагне її виражати і захищати;
- 5) її предки населяли нинішню територію Польщі принаймні 100 років;
- 6) ототожнюється з нацією, яка має свою державу.

Національними меншинами вважають наступні меншини: 1) білоруську; 2) чеську; 3) литовську; 4) німецьку; 5) вірменську; 6) російську; 7) словацьку; 8) українську; 9) єврейську.

У статті 3 Закону України «Про національні меншини в Україні» зазначено, що до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Як бачимо, законодавство Польщі чіткіше визначає ознаки національної меншини, та дає перелік меншин, які відносять до національних. Крім того, законодавство Польщі визначає ознаки етнічних меншин, та які меншини до них відносять. В розумінні закону, етнічні меншини, це група громадян Польщі, яка в сукупності відповідає таким умовам:

- 1) чисельно менш, ніж решта населення Польщі;
- 2) істотно відрізняється від решти громадян мовою, культурою або традицією;
- 3) прагне зберегти свою мову, культуру чи традицію;
- 4) усвідомлює історичність своєї національної меншини і прагне її виражати і захищати;
- 5) предки населяли нинішню територію Республіки Польщі принаймні 100 років;
- 6) не ототожнюють себе з нацією, що має у своїй власній державі.

Етнічними меншинами вважають наступні меншини:

- 1) караїмська;
- 2) лемківська;
- 3) циганська;
- 4) татарська.

Щодо українського закону, то його термінологія не відповідає базовим конституційним поняттям. Зокрема, у ст. 24 Конституції України вжито термін «етнічне походження», проте у базовому законі це поняття не згадується. В Україні необхідно на законодавчому рівні закріпити поняття етнічних меншин, та які меншини до них відносяться.

Зміст Закону України «Про національні меншини в Україні» складається переважно з положень, які не мають змістового наповнення і власне національних меншин чи їх представників стосуються надто умовно.

Закон від 5 січня 2011 року Виборчий кодекс Польщі надає преференції для представників національних меншин. Згідно з основним принципом, який закріплений в Кодексі, у розподілі місць до Сейму враховуються тільки регіональні списки кандидатів цих комітетів, які набрали принаймні 5 % дійсних голосів. Від цієї умови звільнені комітети утворені виборцями, членами зареєстрованих організацій національних меншин (ст. 197 Виборчого кодексу). Схожі рішення були передбачені раніше, у виборчих законах прийнятих після 1989 року.

Представники національних та етнічних меншин, а також спільноти, яка користується регіональною мовою також широко представлені на всіх рівнях місцевого самоврядування.

Законодавством України не передбачено можливості представництва національних меншин в органах державної влади. Проте, варто встановити певну квоту місць у Верховній Раді України для представників національних меншин,

які будуть висуватись відповідними громадськими організаціями, і представлятимуть інтереси національних меншин.

У статті 6 Закону України «Про статус національних меншин в Україні» встановлено, що держава гарантує всім національним меншинам право на національно-культурну автономію, котре передбачає: користування й навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Ці положення не містять правового змісту та засобів, а його невизначеність створює проблематичні ситуації.

Наприклад, такий елемент права на національно-культурну автономію, як «навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах». Які параметри і умови такого навчання, наприклад, у державному вищому навчальному закладі? Який рівень такого використання? Чи можливе використання національної символіки поряд із державними символами?

Право громадян Польщі, які належать до національних меншин, можливості підтримувати і розвивати свою власну мову гарантується положенням ст. 35 Конституції Польщі.

Польська система освіти забезпечує умови як для організації вивчення мов так і до навчання мовами національних, етнічних меншин і регіональною мовою. Право осіб, які належать до меншин, на навчання рідною мовою, вивчення історії та культури було сформульовано в ст. 13 Закону про систему освіти. Умови та спосіб виконання цих завдань визначені в Положенні Міністра національної освіти від 14 листопада 2007 року щодо питань умов та порядку виконання дошкільними навчальними закладами, школами і державними установами завдань, які дозволяють підтримувати почуття національної, етнічної, мовної ідентичності учнями, які належать до національних та етнічних меншин, а також спільноти, яка використовує регіональну мову.

Вивчення мови або навчання мовою національної меншини може відбуватись на всіх етапах освіти (дошкільні заклади, школи, гімназії, ліцеї). Вона

організовується директором навчального закладу або на прохання батьків чи законних опікунів, виявленого на добровільній основі.

Для того щоб була можливість організувати навчання в малих громадах або в умовах розпорошення деяких меншин (особливо це стосується української національної меншини та лемківської етнічної меншини) прийнято принцип, що для утворення класу в якому викладання проводиться мовою меншини необхідно 7 учнів на рівні початкової школи і гімназії та 14 учнів на рівні понадгімназійному.

Нижче наведені можливі шляхи організації викладання мов меншин:

- 1) навчання мовою меншості в школах, в яких ця мова є мовою викладання;
- 2) навчання: польською мовою та мовою національної та етнічної меншини;
- 3) вивчення мови меншості як додаткового предмету;
- 4) вивчення мови національної чи етнічної меншини у міжшкільних групах (у випадках, коли в окремих школах зголоситься замала кількість зацікавлених осіб, щоб мати можливість організувати навчання в групах міжкласових);

Вибір способу організування навчання мовою національної чи етнічної меншини здійснюється на локальному рівні.

ІІІ. АНАЛІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕДІАЦІЇ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ. КРИМІНАЛЬНИЙ, ЦИВІЛЬНИЙ, ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Упровадження в кримінальне судочинство України процедур примирення необхідно розглядати в контексті розширення застосування в нашій державі відновного правосуддя, на необхідності якого акцентовано увагу в Концепції реформування кримінальної юстиції від 8 квітня 2008 р¹⁴.

Відтак, відновлювальне правосуддя виступає однією з головних альтернатив кримінальному переслідуванню, за допомогою яких законодавець намагається позбавитися недоліків традиційної форми реакції на вчинення злочину, що останніми десятиліттями є наднаціональною тенденцією, яка набула об'єктивного характеру¹⁵.

Реальним підґрунтям для впровадження процедури медіації є наявність в Кримінальному кодексі України статті 46, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості за умови, що вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Необхідно зазначити, що наявність в чинному законодавстві зазначеної норми є безпосереднім проявом гуманізму, справедливості та законності. На підтвердження цієї думки можна навести Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання), де в абз. 6 п. 4.1. висловлена аналогічна думка¹⁶. Однак цей інститут застосовується до обмеженої категорії злочинів та за наявності додаткових умов. Розгляньмо ж примирення між

¹⁴ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів"» // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

¹⁵ Землянська В.В. Пропозиції щодо закріплення процедури примирення між потерпілим та обвинуваченим у проекті кримінально-процесуального кодексу України / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Створення ювенальної юстиції в Україні». – Київ, 11-12 квітня 2005 р. – С. 118-122. – с.119

¹⁶ Рішення Конституційного Суду України «справа про призначення судом більш м'якого покарання» // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

сторонами кримінального процесу регламентоване нормами КПК України 2012 року.

Глава 35 КПК України, яка визначає особливості кримінального провадження на підставі угод, не дає чіткого поняття угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Проект Закону України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» під угодою про результати медіації розуміє письмово оформлену домовленість сторін, що може укладатися за результатами медіації та містить викладення досягнутих сторонами спільних рішень щодо врегулювання конфлікту (спору)¹⁷.

Угоду про примирення, теоретично, можна визначити як угоду, що укладається за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого, самостійно між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді), та стосується взаємовигідного сторонам та спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ч. 1 та 3 ст. 469 КПК). Цікаво, що КПК не передбачає участі в угоді про примирення прокурора або слідчого, однак зобов'язує їх роз'яснити наслідки укладення угоди стороні (ч. 7 ст. 469 КПК).

Практика укладання угод в кримінальному провадженні неодноразово була предметом розгляду у Європейському суді з прав людини (справи «Ніколов проти Болгарії», «Бабар Ахмад та Інші проти Сполученого Королівства» та інші).¹⁸ ЄСПЛ зазначав, що саме по собі існування таких спрощених процедур не суперечить Конвенції з прав людини та практиці Європейського суду з прав людини, але наголосив на дотриманні умови - відповідність угоди фактичним обставинам справи.

Суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті,

¹⁷ Про медіацію: Проект Закону України № 8137 від 21.02.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

¹⁸ Пушкар П.В. Гармонізація законодавства України у галузі правосуддя з вимогами Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини// Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної конференції. К.: Вид-во Інституту законодавства Верховної Ради України. -1998. - С. 422

що передбачені в угоді. Для з'ясування добровільності укладення угоди за необхідності суд має право вимагати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати у судові засідання осіб та допитувати їх. Угода про примирення набуває чинності після перевірки судом відповідності її вимогам КПК України та іншим законам.

У разі відмови суду в затвердженні угоди про примирення, досудове розслідування або судові провадження продовжуються у загальному порядку.

Так, ухвалою суду (справа № 346/326/13) відмовлено у затвердженні угоди про примирення укладеної між Ш. та обвинуваченим Н., якому було пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 185 ч.2 КК України, оскільки останній раніше неодноразово судимий за злочини проти власності і на час розгляду справи в суді відбував кримінальне покарання у виді громадських робіт¹⁹.

Отже, інститут угоди про примирення, маючи глибоке англо-американське коріння, впевнено проник і на європейський континент та знайшов свою реалізацію і у кримінально-процесуальному законодавстві України - у його прийнятому в 2012 році КПК України, як дотепно зазначив В.Т. Нор, «підірвавши цим здавалося б непорушну аксіому - у кримінальному праві і провадженні - жодних офіційних домовленостей між злочинцем і державою бути не може»²⁰.

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Процесуальне законодавство зобов'язує суддю (суд) роз'яснити сторонам можливість укладення мирової угоди і сприяти примиренню сторін. Можливість закінчення спору шляхом примирення повинна з'ясовуватися суддею ще в процесі підготовки справи до розгляду. Відповідно до п. 3 постанови Пленуму ВС України від 12.06.2009 р. № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» суддя вправі викликати позивача повторно, якщо відповідач виявив згоду добровільно

¹⁹ Ухвала Новотроїцького районного суду Херсонської області від 26 березня 2013 р. (справа № 346/326/13) // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30218556>.

²⁰ Нор В.Т. Правові угоди у кримінальному провадженні за новим КПК України // Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дванадцять юридичні читання» (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 року): [у 4-ч част.]. — Частина четверта. — Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013 – С.110

виконати вимоги позивача чи укласти мирову угоду. Відповідно до п. 24 постанови Пленуму ВС України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 р. № 2, якщо сторони виявили намір укласти мирову угоду, то при необхідності їм може бути надана можливість оформити умови мирової угоди, для чого суд оголошує перерву в судовому засіданні.

Виходячи із буквального тлумачення положень ст. 175 ЦПК, мирова угода завжди укладається на основі взаємних поступок. В цьому і є зміст та сенс мирової угоди. І якщо законодавець чітко зазначає про поступки в диспозиції ст. 175 ЦПК, то вони мають обов'язкове значення у цивільному процесі, а тому спірним видається твердження про те, що домовленість сторін про взаємні поступки для судового процесу як такого значення немає.

Законодавець у ч. 2 ст. 175 ЦПК передбачає, що сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Якщо мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява приєднується до справи (цікаво відмітити, що інші розпорядчі дії в ЦПК України і КАС України підпорядковані такому ж процесуальному регламенту, і тільки ГПК України вимагає, щоб первісно було наявне таке волевиявлення у письмовій формі).

Аналіз прав сторін при укладенні мирової угоди

1. Суб'єктом реалізації є сторони, їх законні і договірні представники. Варто враховувати положення ч.1 ст.46 ЦПК України, де вказано, що органи та інші особи, які відповідно до статті 45 ЦПК України звернулися до суду, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, **за винятком права укласти мирову угоду**. Тому вони не є суб'єктом реалізації цього права.

2. Форму укладення мирової угоди ЦПК чітко не визначає, тому вона може бути укладена **в усній або письмовій формі**. Але враховуючи те, що зміст мирової угоди суд має заносити в ухвалу про закриття провадження у цивільній справі, вважаємо, що мирова угода має укладатись у письмовій формі. Існуюча практика свідчить, що мирова угода, як правило, подається до суду у письмовій формі: у формі заяви, в якій повинні міститись узгоджені між сторонами умови

мирової угоди та під твердження усвідомлення сторонами процесуальних наслідків їх дій.

3. Часова межа – ч.3 ст.31 ЦПК України вказує, що сторони можуть укласти мирову угоду на **будь-якій стадії цивільного процесу**. Варто вказати, що ст. 372 ЦПК України визначає виконання мирової угоди, укладеної на стадії виконання рішення.

4. Процесуальні дії суду наступні: суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити ці дії, у повноваженнях на їх вчинення. Варто зазначити, що суд **зобов'язаний** перевірити, чи не суперечить мирова угода закону, а також, чи не порушує вона прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб. Така думка ґрунтується на п.4) ст.205 ЦПК та на положеннях п.24 ППВС «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 р. № 2. Але варто звернути увагу, що сам законодавець не послідовний щодо обов'язку суду перевіряти мирову угоду та визнавати її. Так, у ч.5 ст.175 ЦПК України вказано, що суд за клопотанням сторін **може** постановити ухвалу про визнання мирової угоди. Тобто, за ст.175 ЦПК України суд не зобов'язаний перевіряти мирову угоду та визнавати її.

Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди яка окремому оскарженню не підлягає і продовжує судовий розгляд. Суд не має права корегувати умови мирової угоди або вносити пропозиції до неї.

Визнання судом мирової угоди як форми вирішення спору є спрощеною процесуальною процедурою, в якій не передбачено обов'язку доказування та оцінки доказів. Ухвалення рішення суду на умовах досягнутої домовленості про мирову угоду є порушенням закону, оскільки таке рішення не містить обов'язкових його складових — визначеності щодо встановлення обставин і фактів), їх правової оцінки, наявності порушення прав і свобод тощо.

У ст.175 ЦПК України передбачено можливість постановлення судом двох ухвал у зв'язку із розглядом мирової угоди:

1) ухвали про закриття провадження у справі (ч. 4). Ухвала про закриття провадження у справі постановляється в усіх випадках, коли сторони уклали

мирову угоду і повідомили про це суд спільною заявою. При цьому суд не оцінює змісту мирової угоди на відповідність її закону. У такій ухвалі, виходячи із положень ч.4 ст.175 ЦПК, умови мирової угоди не наводяться.

2) ухвали про визнання мирової угоди (ч. 5). Ухвала про визнання мирової угоди постановляється лише за клопотанням сторін і якщо умови мирової угоди не суперечать закону, не порушують права, свободи чи інтереси інших осіб. В іншому випадку суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

Вимога закону про процесуальне оформлення наслідків укладення мирової угоди двома різними ухвалами, є необґрунтованою і штучно розділяє одну дію на дві. Тим більше, що у разі, якщо суд не визнає мирової угоди, він і провадження закрити не має права, а повинен продовжувати судовий розгляд. Тому, за результатами визнання мирової угоди, суд має постановляти одну ухвалу про закриття провадження у справі у зв'язку з визнанням мирової угоди.

Разом із тим, з метою виконання вимог закону, сторонам доцільно одночасно з повідомленням суду про мирову угоду, просити і про її визнання.

Така ухвала постановляється в нарадчій кімнаті і оформляється окремим документом. У резолютивній частині ухвали про визнання мирової угоди зазначаються усі умови мирової угоди. Не допускається, щоб мирова угода була додатком до ухвали.

5. Процесуальні наслідки укладення мирової угоди – ліквідує спір і за умови дотримання вищенаведеного, закривається провадження. Набрання ухвалою про закриття провадження у справі у зв'язку з визнанням мирової угоди законної сили перешкоджає повторному зверненню сторін до суду з тотожним позовом.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

У ч. 3 ст. 51 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) вказано, що сторони можуть досягнути примирення на будь-якій стадії адміністративного процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. Але, окремо вказано, що суд не визнає умов примирення

сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чий-небудь права, свободи чи інтереси.

Існують певне обмеження щодо обсягу примирення залежно від стадії адміністративного процесу, на якій відбувається примирення. Якщо на підготовчій стадії, то за ст. 113 КАС України примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і предмета адміністративного позову і суд за клопотанням сторін може зупинити провадження і дати їм час необхідний для примирення. В решті стадій таких обмежень нема. До того ж, сторони можуть примиритися також під час апеляційного та касаційного провадження і на процесі виконання рішення суду. Але тоді таке примирення отримує форму мирової угоди згідно статті 262 КАС України. В такому разі примирення може стосуватися лише прав, свобод, інтересів та обов'язків сторін і предмета адміністративного позову.

Незважаючи на таке загальне положення ст. 51 КАС України щодо права сторін примиритися, в статті 61 КАС України встановлено виняток щодо суб'єктного складу примирення – якщо органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (їх перелік міститься ст. 60 КАС України) звернулися в адміністративний суд з таким позовом, то **вони не можуть** закінчувати справу примиренням. Такий хід законодавця є логічним, адже позивачем по справі все одно виступає особа, в інтересах якої звернулися в суд і тому право на примирення вона повинна реалізувати особисто.

Щодо судових витрат, то за ст. 96 КАС України, якщо сторони не дійшли згоди щодо розподілу судових витрат, то кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

За статтею 78 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), мирова угода сторін може стосуватися лише прав і обов'язків сторін щодо предмету позову. Варто звернути увагу, що за ч. 4 ст. 29 ГПК України прокурор немає права укладати мирову угоду. Укладення та затвердження мирової угоди у господарському процесі має наслідком припинення провадження у справі на підставі п. 7 ст. 80 ГПК України. На відміну від інших процесуальних законів ГПК України не передбачає можливості укладення мирової угоди в

апеляційному та касаційному провадженні. Про право на укладення мирової угоди на стадії виконання рішення згадує стаття 121 ГПК України, але не визначає обсяг чи порядок примирення.

Рекомендації ООН та Ради Європи щодо медіації для України як члена даних організацій

Україна як член Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Ради Європи зобов'язана враховувати всі вимоги та рекомендації цих організацій до свого права та правової системи. З огляду на врегулювання питань медіації в діючому праві України, необхідно звернути увагу на рекомендації вказаних міжнародних організацій, оскільки до цього часу Україна не враховувала багато з них. Хоча ці правові акти не мають обов'язкової дії, а мають лише рекомендаційний характер, однак важливе значення має їх врахування на шляху вдосконалення правової системи.

У сфері медіації 24 липня 2002 р. прийнято **Резолюцію Економічної та Соціальної Ради ООН «Про основні принципи програми відновного правосуддя у кримінальних справах»**. Поширеною моделлю відновного правосуддя є програма примирення сторін, зокрема процес медіації, який держави-члени зобов'язані запровадити у свою систему правосуддя.

У Рекомендації № R (85) 11 Комітету Ради Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу від 28 червня 1985 р. представлено позитивні аспекти використання методів примирення у кримінальних справах та вказано на необхідність досліджень системи медіації, примирення та ефективності правових норм, які мають вплив на ситуацію потерпілого і у різних державах-членах.

У Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. урядам держав-членів рекомендується запроваджувати можливості для позасудового вирішення спорів, зокрема у дрібних справах. Рекомендація містить поради з впровадження можливості позасудового вирішення спорів, опрацювання провідних принципів позасудового процесу та забезпечення сторонам свободи участі у позасудовому процесі.

Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в кримінальних справах від 15 вересня 1999 р. радить державам-членам Ради Європи розвивати медіацію між сторонами кримінального процесу. У документі дається визначення медіації як еластичного способу вирішення спорів, як доповнення або як

альтернатива до традиційного судового процесу. Відповідно до Рекомендації медіація у кримінальних справах має бути загальнодоступною та можливою на кожній стадії кримінального процесу. В Рекомендації є порада для створення правових підстав для медіації, зокрема прийняття закону, який регулюватиме медіацію у кримінальних справах. Відповідно з Рекомендацією медіацію не можна застосовувати якщо сторона або сторони не розуміють сповна її мети та значення, у зв'язку з цим держави-члени варто поширювати інформацію про медіацію. Також, є рекомендація щодо створення спеціальної служби медіації, описано можливі вимоги до медіаторів та принципів медіаційного процесу.

У Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя від 17 вересня 1987 р. також є рекомендації урядам держав-членів щодо впровадження можливості позасудового вирішення спорів, зокрема, у справах про дрібні правопорушення. Передусім рекомендується запровадженням позасудових способів вирішення спорів, опрацювання провідних принципів позасудового процесу та забезпечення сторонам свободи участі у позасудовому процесі.

У Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації у цивільних справах від 18 вересня 2002 р. радить урядам держав-членів прийняти всі заходи з метою впровадження «Провідних принципів медіації у цивільних справах». Державам-членам, зокрема і Україні, рекомендується впровадити медіацію у цивільних справах у приватному та публічному секторі. У Рекомендації звертається особлива увага на свободу медіації та можливості заміни нею судового процесу. Держави-члени на власний розсуд мають встановлювати вимоги до освітнього рівня, відповідальності та кваліфікації медіаторів. Важливе значення має поширення інформації про медіацію у суспільстві та створення центрів, у яких громадяни матимуть можливість отримати інформацію про медіацію.

Рекомендація Nr R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації у сімейних справах від 21 січня 1998 р. радить запровадити сімейну медіацію та поширювати її. З огляду на організацію медіації рекомендується створення відповідних стандартів для медіаторів та процедури обрання медіаторів. У Рекомендації подається список принципів медіації та діяльності медіаторів. Рекомендовано також поширювати інформацію про медіацію, сприяти розвитку та поширенню сімейної медіації.

Рекомендація Nr R(2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватними особами від 5 вересня 2001 р. рекомендує урядам держав-членів запровадити медіацію у справах між органами публічної адміністрації та приватними особами. Відповідно до Рекомендації альтернативні способи вирішення спорів можуть

запроваджуватися як обов'язкова стадія перед судовим процесом як і медіація може бути запроваджена і безпосередньо в судовий процес.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод в праві України

Після років застою пов'язаного з постулатами уніфікації права та створення власної системи з початків, Україні потрібно поєднання своїх попередніх принципів і концепцій великих європейських систем та узгодження з європейським правом, також створення інфраструктури демократичної, правової держави та гармонізації з європейським правом, як творінні спільного європейського правового простору²¹.

Верховна Рада України 17 липня 1997 р. ухвалила Закон «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року, Першого протоколу та протоколів №2, 4, 7 та 11 до Конвенції», яка в ст. 1 говорить, що Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції з врахуванням укладеного спеціального порозуміння у юрисдикції Європейського Суду з Прав Людини (ЄСПЛ) у всіх аспектах, що стосуються інтерпретації та застосування Конвенції.

Важливо звернути увагу на те, що в Україні юрисдикція ЄСПЛ отримала стабільну нормативну основу лише на основі закону від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішення та застосування практики Європейського Суду з Прав Людини»²².

Конвенція не є типовим міжнародним правовим актом, оскільки у ній зазначені не лише взаємні обов'язки держав-членів, але одночасно записано їх зобов'язання перед приватними особами, визнаючи державами-членами права приватних осіб подавати позови проти держави з метою забезпечення прав визначених трактатом. Це означає, що Україна взяла зобов'язання перед особами, які підлягають її юрисдикції. До українських судів належить моделювання практики застосування внутрішнього права в дусі Конвенції. Тим більше, що згідно з Європейським судом з прав людини у першу чергу це держави-члени мають бути гарантами дотримання прав та свобод передбачених Конвенцією²³.

З метою забезпечення принципу *cura novit iura*, необхідно передусім визнання українськими судьями, що Конвенція, з огляду на прийняті зобов'язання, має безпосередній

²¹ Pelewicz R. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w orzecznictwie sądów ukraińskich w aspekcie ustrojowym, [w:] R.M. Czarny, K. Spryszak (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012

²² Там же

²³ Там же

вплив на законодавство держав-членів, в тому числі і на законодавство України та на застосування норм міжнародного права²⁴.

Значення дотримання рекомендацій ООН та Ради Європи

Ефективність механізму контролю дотримання універсальної системи захисту прав людини представлена дещо в інший спосіб. Важливим з цього погляду є те, що інструментом контролю міжнародних зобов'язань, що містяться у положення ООН не підкріплені належними санкціями і як наслідок, норми універсальної системи захисту прав людини є обов'язковими на скільки держава зробить їх такими. У доктрині наголошується на необхідності важливої реформи механізму контролю у правовій системі ООН, оскільки, як слушно зазначає М. Бальцерак, з огляду на необхідність докорінних змін у трактатах, перспективи перегляду механізмів захисту прав людини в рамках ООН залишається питанням на майбутнє²⁵.

Під міжнародним правом розуміються джерела міжнародного права, такі як міжнародний договір, міжнародний звичай, загальні принципи міжнародного права, правотворчі ухвали організацій або міжнародних органів, тому право створене органами Ради Європи, з погляду міжнародного права є частиною його системи; відносить до загального міжнародного права, що не перешкоджає керуватися певними спеціальними принципами чи нормами характерними лише правовій системі Ради Європи і у цьому значенні мати автономний характер. Це підхід застосовується і до правотворчої діяльності Комітету Міністрів Ради Європи, коли Рекомендації Комітету Міністрів є правовими актами міжнародної організації, що мають рекомендаційний характер, спрямовані *pro foro externo* і містять принципи очікуваної поведінки зі сторони держав-членів²⁶.

Рекомендації Комітету Міністрів можна також охарактеризувати як односторонні акти міжнародної організації, які майже не створюють нових міжнародно-правових зобов'язань і не можуть трактуватися як самостійне джерело міжнародного права, однак не можна заперечити їх статус правових актів. Таке місце Рекомендацій Комітету Міністрів у системі джерел міжнародного права схиляє до висновку, що Європейський трибунал з прав людини не може використовувати їх для вирішення справ. Натомість може посилатися у рішеннях на дані рекомендації, як один з аргументів при оцінці скарги поданої стороною спору. Більше того,

²⁴ Там же

²⁵ Pelewicz R. Dozór elektroniczny jako środek ograniczania przeludnienia więzień w aspekcie źródeł prawamiędzynarodowego praw człowieka (wybrane zagadnienia), *PROBACJA. KWARTALNIK II/2013*, s.77

²⁶ Там же s. 79

сторони процесу у ЄСПЛ можуть посилатись на рекомендації Комітету Міністрів як на джерело додаткової аргументації (наприклад, у справах про тимчасовий арешт), хоча у практиці це не поширено. Європейський суд з прав людини вказує на важливі для справи рекомендації Комітету Міністрів у частині рішення під назвою *relevant (international) law* або *relevant international instruments*²⁷.

²⁷ Там же, с. 79

ІV. АНАЛІЗ ДОПОВІДЕЙ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПРАВ ЛЮДИНИ УКРАЇНИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Відповідно до ст. 101 Конституції України парламентський контроль за дотримання прав людини здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі Уповноважений або омбудсмен)²⁸.

Компетенція омбудсмена поширюється на відносини, що виникають між громадянами України, а також іноземцями, які перебувають на українській території та службовими особами державних органів держави²⁹.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» протягом першого кварталу кожного року він представляє Верховній Раді щорічну доповідь про стан дотримання прав людини в Україні. Щорічна доповідь повинна містити посилання на випадки порушення прав людини і громадянина, щодо яких омбудсмен вживав необхідні заходи. В разі необхідності Уповноважений представляє Верховній Раді спеціальну доповідь з окремих питань додержання в Україні прав людини.

Для аналізу сучасного стану дотримання прав іноземців в Україні будуть розглянуті дві щорічні доповіді омбудсмена за 2014 та 2013 роки. Крім того в 2014 році зважаючи на революційні події в Україні Уповноважений підготував спеціальну доповідь щодо порушення прав і свобод людини під час подій, які відбувалися в Україні з 21 листопада 2013 р. до 22 лютого 2014 р. Спеціальна доповідь містить хронологічний опис подій впродовж масових демонстрацій на вулицях Києва та інших міст України. Попри те, що в доповіді містяться описи та численні приклади різного виду порушень прав людини, там не виділяється окремо категорія постраждалих іноземців чи національних меншин. Хоча в доповіді і зазначається, що одним з перших загиблих під час протистояння в Києві був Сергій Нігоян³⁰, який був вірменином за національністю. З повідомлень

²⁸ Конституція України від 28 червня 1996 року // Відом. Верхов. Ради України, 1996. – № 30. – Ст.141

²⁹ Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 № 776/97 // Відом. Верхов. Ради України, 1998. – № 20. – Ст.99

³⁰ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення прав і свобод людини під час подій, які відбувались в Україні з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. – К., 2014. – 101 с. – С. 61

у ЗМІ відомо про завдання численних травм правоохоронцями іноземним журналістам³¹, однак про такі вчинки у Спеціальній доповіді не згадується.

В Щорічній доповіді Уповноваженого за 2014 р. розділ 17 стосується дотримання прав іноземців, які перебувають під юрисдикцією України. Як зазначив омбудсмен у вступі до розділу, протягом 2013 року до нього звернулися 103 іноземці стосовно порушення їхніх прав. Заяви стосувалися в основному надання статусу біженця, юридичних проблем іноземців, які підлягають видворенню, а також закордонних українців та осіб, що вийшли з громадянства України.

У 2013 р. внаслідок недоліків у законодавстві щодо захисту прав біженців спостерігалась недостатня координація та інформування центральних органів виконавчої влади – Державної міграційної служби, Генеральної прокуратури та міністерства юстиції при розгляді запитів про екстрадицію іноземців в частині дотримання їхнього права на звернення за захистом в Україну.³²

Наприклад, до Уповноваженого звернувся Тагір Х., який був затриманий в Луганській області для екстрадиції до Туркменістану. Прокуратура прийняла рішення про фактичну передачу його правоохоронним органам Туркменістану, без врахування того факту, що він звернувся до органів Державної міграційної служби з клопотанням про визнання його біженцем або особою, що потребує додаткового захисту. Завдяки втручання омбудсмена передачу Тагіра Х. було зупинено до вирішення питання про надання йому статусу біженця.

У Доповіді наголошується, що виходячи з наведеного прикладу, можна стверджувати про наявність недоліків в законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Недоліки полягають у відсутності принципу тлумачення сумнівів на користь заявника, невеликому проміжку часу (5 днів) для можливості звернення до органу державної міграційної служби з проханням надати статус біженця, неможливості подання таких заяв

³¹ Див напр. Під час Майдану від "Беркуту" постраждали журналісти Росії, Білорусі, Польщі, Данії і США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/100557>; 60 українських та іноземних журналістів отримали травми та поранення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://umedia.kiev.ua/meda-zakon/prava-zhurnalstv/543-60-ukrayinskih-ta-nozemnih-zhurnalstv-otrimali-travmi-ta-poranennya.html#.VEDLomd_uWk

³² Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2014. – 552 с. – С. 527

через органи внутрішніх справ. В законодавстві відсутнє закріплення чіткого порядку затримання іноземців та осіб без громадянства.

Омбудсмен звернув увагу і на проблему наявності недоліків в законодавстві стосовно порядку видворення іноземців. В доповіді йдеться, що компетентні органи можуть затримувати та примусово видворяти з території України іноземця, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що така особа буде ухилятися від виїзду на підставі лише постанови адміністративного суду.

Особа, стосовно якої прийнято рішення про видворення, розміщується в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на період не більше 12 місяців. Особи, які підлягають видворенню, як правило порушили законодавство про перебування в Україні, транзитний проїзд або прикордонний режим. Вже під час затримання такої особи виникає можливість порушення її прав. Існує невідповідність між положеннями Кодексу про адміністративні правопорушення України (далі КпАП України) та Кодексі про адміністративне судочинство України (далі КАС України). Відповідно до КпАП України затриманий не може утримуватись більше 3 днів без обґрунтованого рішення суду. За КАС України позовні заяви про примусове видворення розглядаються в термін до 5 днів. Отже, прийняття рішення може займати більше часу, ніж адміністративне затримання.

Крім того у рішенні суду про обмеження волі особи, яка підлягає видворенню не передбачено процедури застосування менш суворого заходу примусу та не передбачена процедура перегляду такого рішення³³. В доповіді наголошується, що такі недоліки порушують норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно до ст. 5 Конвенції позбавлення волі має бути законним, тобто затримання має здійснюватися відповідно до процедур передбачених законом.

Омбудсман пропонує внести зміни до КАС України в положеннях, що справи де йдеться про іноземців та осіб без громадянства повинні розглядати в негайно; обов'язок компетентного державного органу в кожному конкретному випадку розглянути можливість застосування менш суворого заходу ніж

³³ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2014. – 552 с. – С. 529

позбавлення волі; обов'язок періодичного перегляду законності затримання особи; гарантії забезпечення адвокатом та перекладачем на кожному етапі процедури.

В доповіді Уповноваженого окрему увагу приділено ситуації, коли особи відмовляють в наданні статусу біженця, але і видворити з території України, з незалежних від неї причин, теж не можуть. Так Роберту Н. іранцю за походженням, який прибув з Великобританії у 2006 р. в Україну було відмовлено в наданні статусу біженця. Протягом тривалого часу він нелегально проживав в Україні та втратив документи, які підтверджують його особу. Йому, також, не було видано посвідку про тимчасове проживання. Оскільки йому було відмовлено в статусі біженця ще до прийняття нової редакції закону про іноземців та осіб без громадянства, то ця особа мала законні підстави перебувати на території України.

Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту або тимчасового захисту» встановлено, що особа, якій відмовлено у такому захисті повинна залишити територію України у встановлений строк³⁴, водночас закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачає, що особи яких не було видворено з причин відсутності проїзних документів чи транспортних сполучень вважаються такими, що на законних підставах тимчасово перебувають на території України³⁵. Особам видається посвідка на тимчасове перебування, яка оновлюється щороку. Проте в зв'язку з тим, що такі особи як правило не володіють українською чи російською мовами та не мають права на працевлаштування вони зазнають великих труднощів під час перебування в Україні. Отже, через прогалини в законодавстві такі особи зазнають значних поневірянь та моральних страждань через своє фактично безправне становище.

Омбудсмен пропонує в Доповіді з метою врегулювання питання забезпечення гідного перебування на території України особам, які не можуть бути видворенні з незалежних від них причин на законодавчому рівні визначити порядок перебування зазначеної категорії іноземців, надати їм можливість

³⁴ Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08 липня 2011 № 3671-VI // Відом. Верхов. Ради України, 2012. – №16. – Ст.146

³⁵ Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 № 3773-VI // Відом. Верхов. Ради України, 2012. – № 19-20. – Ст. 179

мешкати в спеціалізованих притулках, організувати вивчення ними державної мови. Для цього необхідно внести зміни до ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового захисту або тимчасового захисту» та «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Остання категорія осіб, що аналізуються в Доповіді Уповноваженого це закордонні українці. Проблеми виникають, коли такі особи будучи формально іноземцями вирішили приїхати в Україну на постійне місце проживання або прибули з метою працевлаштування. Часто відбувається порушення Закону України «Про закордонних українців». Відповідно до закону закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особа без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України³⁶.

Омбудсмен наводить приклад, коли громадянка Канади Лада Т., яка мала посвідчення закордонного українця була вимушена звільнитися в Україні з роботи, оскільки Державна міграційна служба вимагала від неї поїхати в Канаду, щоб отримати візу відповідного типу для продовження праці в Україні. Таким чином, права Лади Т., як закордонного українця, були порушені. Відповідно до цього закону питання в'їзду та виїзду відсилає до закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». В тексті закону «Про закордонних українців» не передбачено окремий порядок отримання посвідчення про тимчасове або постійне перебування на території України закордонних українців. Фактично статус закордонного українця нічим не відрізняється від статусу іноземців. Такі особи приймаються на роботу на підставі дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, що видається відповідно до закону «Про зайнятість населення»³⁷.

В свою чергу особи, яким надано в Україні статус біженця або визнано особами, які потребують додаткового захисту мають право на захист на підставі і в порядку аналогічному як для громадян України. Пропозиція омбудсмена вимагає внести зміни до закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та закону «Про зайнятість населення» таким чином, щоб узгодити

³⁶ Закон України «Про закордонних українців» від 04 березня 2004 № 1582-IV // Відом. Верхов. Ради України, 2004. –№ 25. – Ст. 343 – Ст. 1

³⁷ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2014. – 552 с. – С. 536

їх із законом «Про закордонних українців». В законодавстві має бути прописано, що підставою отримання посвідчення про тимчасове або постійне проживання в Україні є посвідчення закордонного українця. Закон має встановлювати, що така категорія осіб має однакові рівні права на працевлаштування з громадянами України, так само як це забезпечено біженцям і особам, що потребують додаткового захисту.

Відповідно до змін у законодавстві кожного року передбачається квота на вступ дітей закордонних українців до вітчизняних вишів на бюджетні місця. Однак в 2013 році під час вступної кампанії були юридичні проблеми з втіленням цього закону. Умовою до вступу було пред'явлення посвідчення закордонного українця. Однак держава змогла підготувати їх вже наприкінці вступної кампанії. Дякуючи втручання Уповноваженого проблему вдалося вирішити і значна кількість дітей змогла вступити на навчання за рахунок бюджетного утримання.

Підсумовуючи слід підкреслити, що доповіді омбудсмена формують в результаті аналізу справ, які до нього надходять, а також дослідження прогалів в законодавстві стосовно певних процесуальних норм. Однак, жодним чином в щорічній доповіді не згадана така категорія осіб, як національні меншини. Навряд чи в Україні є настільки позитивною ситуація з дотриманням їхніх прав. Проблема очевидно полягає в недостатній увазі з боку інституту Уповноваженого до аналізу дотримання прав таких осіб.

В доповіді омбудсмена за 2013 р. в контексті дотримання прав іноземців досліджено питання дотримання прав шукачів притулку. Причиною такої уваги до зазначеної проблеми було те, що внаслідок некоординованих дій ряду державних органів України, а саме Державної міграційної служби, Генеральної прокуратури та міністерства юстиції наша держава дозволила екстрадицію особи Магомета Н. до Російської Федерації, де його звинувачували в ряді злочинів за кримінальним кодексом. Проте ця особа звернулася до Державної міграційної служби з запитом надати йому статус біженця або особи, яка потребує додаткового захисту. Крім того перед екстрадицією, Магомет Н. вже отримав статус мандатного біженця від Секретаріату УВКБ ООН, а Фінляндія надала йому статус конвенційного біженця. Однак відповідальні державні органи України не провели необхідну роботу щодо встановлення цих даних. Тому через

некоординованість державних органів, Україна порушила норми міжнародного права та передала особу країні, де її життю загрожує небезпека.

Омбудсмен вже після передачі Магомета Н. звернулася до Генпрокуратури України з проханням надати інформацію, щодо отримання додаткових гарантій російської сторони у цій справі. Такі гарантії Україні було надано³⁸.

Уповноважений підсумовує, що виходячи з наведеної проблеми слід враховувати, що багато залежить від розумної практики застосування правових норм посадовими та службовими особами, оскільки саме вони зрештою приймають рішення, які здатні істотно вплинути на подальшу долю особи, стосовно якої існує запит іншої держави про екстрадицію, але яка звернулася із заявою про надання статусу біженця або особи, що потребує захисту, чи має такий статус, наданий іншою державою.

³⁸ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2013. – 268 с. – С. 258

V. АНАЛІЗ РІШЕНЬ СУДІВ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО СПОРИ, ДЕ ОДНИМ ІЗ СУБ'ЄКТІВ ВИСТУПАЄ ІНОЗЕМЕЦЬ АБО ПРЕДСТАВНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

Встановлення факту примусового переселення

Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи мають такий же процесуальний статус в цивільному процесі, як і громадяни України.

Проаналізований ряд рішень, прийнятих судами України, свідчить про те, що громадяни інших держав, а також громадяни України, які за національністю не є українцями, доволі часто звертаються до судів за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав.

Зокрема, поляки, які проживають на території України і є громадянами нашої держави, часто звертаються до суду для встановлення факту примусового переселення з території Польщі на територію України.

Заявник звернувся з названою вище заявою до суду та вказав, що народився в с. Любича-Королівська Томашівського повіту республіки Польща. Оскільки матір зникла безвісти в 1944р., а батька забрали на фронт проходити військову службу в складі Червоної армії, він проживав в с. Затила республіки Польща разом із бабцею. В квітні-травні 1945р., коли бандити напали на їхнє село та спалили усі будинки в селі, вони змушені були переселитися в с. Горинець республіки Польща, де проживали його дядько з сім'єю. Після цього в червні-липні 1945р. його разом з бабцею в примусовому порядку, було переселено на територію України, однак в довідці про їх переселення його помилково не зазначили. Крім цього, позивач вважає, що дані про переселення його батька відсутні через те, що на момент переселення він проходив військову службу, і після завершення служби повернувся в Україну до своєї родини, яка на той час була переселена. Оскільки на даний час в інший спосіб, а ніж у судовому порядку, встановити факт примусового переселення в Україну не можливо, тому просить заяву задоволити. Позов задоволено судом з мотивів, вказаних у позовній заяві³⁹.

³⁹ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14314893>

Ще один заявник звернувся в суд із аналогічною заявою, яку мотивує тим, що народився в с. Ясень у Польщі. В 1951 році вся його родина відповідно до договору між СРСР та Польською Республікою про обмін територіями від 15.02.1951 року були переселені з місця свого постійного проживання з села Ясень Нижньо-Устрицького району Польщі в село Демня, Львівської області. Відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22.10.1993 року заявник, як особа, що була переселена після 09.09.1944 року на територію України з території іншої країни Польщі має право на отримання статусу учасника війни⁴⁰.

Заяви було задоволено судами, виходячи з даних про місце народження особи, вказаних у паспорті громадянина України, та на підставі архівної довідки державного архіву у Львівській області. Не зважаючи на відсутність відомостей про переселення заявників із території Польщі в Україні, судом встановлено, що заявник примусово був переселений з території Польщі на територію України.

Питання зміни національності

Часто зустрічаються на практиці випадки звернень до суду у справах про встановлення зміни національності. Так, заявник звернувся в суд із заявою в якій вказав, що народився 04.02.1971 року в с. Ромош Сокальського району. В актовому записі про народження заявника, в графі національності його матері записано «українка», що не відповідає дійсності, так як його мама за національністю є полька, однак при видачі їй повторно свідоцтва про народження в 1940 році її національність не вказувалась, хоча в графі національності її мами, бабці заявника, вказано полька, що свідчить про польське походження. Із вказаних причин в свідоцтві про народження заявника національність його мами зазначена як українка. Бабця заявника народилася 09.03.1907 року в м. Кальнікув Підкарпатського воєводства Польщі. Належність матері заявника до польської національності, крім походження її мами, також підтверджується і національними традиціями, яких дотримувалася їх родина, віросповіданням та мовою спілкування в родині. Позивач просить встановити факт, що має юридичне значення, а саме, що його мама, 1940 р.н., за національністю є полька, а

⁴⁰ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24447684>

також зобов'язати відділ ДРАЦС Сокальського РУЮ внести зміни в актовий запис № 2 від 02.03.1971 року про його народження, щодо національності матері⁴¹. Судом дану заяву було задоволено.

З аналогічною заявою звернувся заявник до Приморського районного суду м. Одеси з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме, встановити, що національність його батька - «поляк» та просив внести зміни до актового запису про народження, де у графі національність батька виправити з «росіянин» на «поляк». Для обґрунтування своєї заяви зазначив, що народився в м. Одеса 12.10.1984 року. У зв'язку зі зміною прізвища йому 16.01.1997 року було видано повторне свідоцтво про народження, в якому був відсутній запис про національність, а також не вірно вказана національність його батька - «росіянин». Цей запис історично не відповідає етнічному походженню його родини, був зроблений зі слів, та не має під собою жодного фактичного підґрунтя, оскільки його бабця була етнічною полькою, і народилася у 1924 році. Разом з родиною вона історично проживала в Польщі, в районі міста Познань. У зв'язку із хворобою органів дихання, вона разом із нянею, перед Великою Вітчизняною Війною переїхала в Крим, на лікування. В Криму вона познайомилися з дідом заявника, польським моряком, який теж проходив лікування. У зв'язку з початком війни, бабцю заявника евакуювали у Казахстан. Через страх бути репресованою (загально відомий факт знищення та депортації поляків на території колишнього СРСР під час Великої Вітчизняної Війни) бабця свідомо втратила документи, та почала вказувати себе як «росіянка». Також при народженні батька заявника, його батьки свідомо вказали себе як «росіяни». В 1953 році на території колишнього СРСР бути поляком було вкрай небезпечно, фактично це загрожувало знищенням, депортацією у Сибір, а також закривало перед громадянином будь-які можливості щодо навчання або праці. На той час, національність «поляк» посідала другу сходинку по небезпечності після національності «німець». Однак, як зазначив заявник у своїй заяві, бабця та батько не втратили свою національну ідентичність. Вдома вони вільно спілкувалися виключно польською мовою, відзначали всі католицькі свята, підтримували польські культурні традиції та звичаї. Цілков природно що,

⁴¹ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27100627>

заявник виріс у польській родині, знає польську мову, традиції та звичаї польського народу. Згодом, він багато разів бував на своїй історичній батьківщині - Польщі, а також отримав вищу освіту у польському навчальному закладі з 2007 по 2012 рік - Вищій школі кіно та телебачення ім. Леона Шилера в м. Лодзі та постійно при цьому проживав у Польщі. Після звернення до Відділу державної реєстрації актів цивільного стану у Приморському районі Одеського міського управління юстиції з відповідною заявою, в якій були викладені наведені вище факти, та прохання вчинити дії, пов'язані з поновленням національності - поляк, шляхом зміни відповідних актових записів, він отримав відмову. Вказана відмова не дає можливості реалізувати заявнику свої права на вибір національності, передбачені Законом України «Про національні меншини в Україні», що змусило його звернутися до суду з даним позовом. В судовому засіданні представник заявника заяву підтримав, посилаючись на викладені в ній обставини, після оголошення перерви в судовому засіданні, надав заяву про розгляд справи за його відсутністю. Судом було взято до уваги наявні матеріали справи та здійснено допит свідків, які зазначили, що їм відомо, що бабуся заявника була полькою та виховання в сім'ї проводилося на польській мові. Члени даної родини святкували католицькі свята та ходили до костелу⁴².

Також з подібною заявою заявник звернувся до Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області. Заяву мотивував тим, що родина заявниці має польське коріння. Дід заявниці, 1876 року народження, був уродженим поляком, сповідував римо-католицьку віру, дотримуючись польських традицій. Батько заявниці, 1916 року народження, також був уродженим поляком. На час, коли заявнику видавали свідоцтво про народження в 1947 році з невідомих причин в графі національність батьків було записано "українець" та "українка", однак це не відповідало дійсності, оскільки з дитинства в родині заявниці завжди дотримувалися польських традицій, святкували католицькі свята, вивчали польську мову. Встановлення факту приналежності до польської національності необхідно для впорядкування документів з метою отримання карти поляка й користування пільгами, які гарантуються особам польського походження й передбачені законами "Про карту поляка" та "Про репатріацію" для

⁴² Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25049425>

її онуки, яка на сьогоднішній день навчається та тимчасово проживає на території Польської Республіки⁴³.

До Здолбунівського районного суду Рівненської області заявники звернулися з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення. Заявники вказували, що їхнє коріння походить з Польщі. Так, батьки заявниці є поляками за національністю про що свідчить свідоцтво про їх одруження, а отже і вона також є полькою за національністю. Відповідно її дочка та її онуки також за національністю поляки. Оскільки в позасудовому порядку вирішити спірне питання неможливо просять суд встановити факт, що за національністю вони «поляки» та внести відповідні зміни в актові записи, вказавши у графі національність «полька»⁴⁴.

Дані заяви були задоволені судом, виходячи з вимог ч. 2 ст. 256 ЦПК України, а саме: в судовому порядку можуть бути установлені такі факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих прав фізичної особи. Суди було проведено аналіз свідоцтв про народження вказаних осіб, їхніх батьків, місце народження та національність таких. До уваги бралися ті умови, в яких зростали та виховувалися дані особи. Було встановлено, що виховувалися вони в польських традиціях, вивчали польську мову, відвідували римо-католицьку церкву, святкували польські свята та дотримувалися польських традицій. Тобто навіть в таких умовах даними особами була збережена їхня національна ідентичність. Чинне законодавство України дозволяє її громадянам встановити чи змінити свою національність, виходячи, насамперед з їх інтересів. Такі випадки непоодинокі, адже не так давно належність до певної національності само по собі було злочином, тому люди, щоб зберегти своє життя та життя своїх дітей, готові були документально змінити свою національність, однак вони не забули, ким є і звідки, і зараз, у вже вільних та ліберальних умовах, повертаються до своїх коренів та готові заявити про своє «я». Однак це право вони можуть реалізувати лише в суді. Як ми бачимо, суди України, як і наші законодавці, з розумінням ставляться до таких заяв і звернень та, приймаючи законні і обґрунтовані рішення, реалізують давню мрію та право людей бути тим, ким вони є насправді.

⁴³ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40320916>

⁴⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40750710>

Власне, одним і з цих рішень особою було змінено свою національність з «росіянин» на «поляк». Така заява була задоволена у відповідності до вимог ст. 11 Закону України "Про національні меншини в Україні", а саме: «громадяни України мають право вільно обирати і відновлювати національність.» Примушення громадян у якій би то не було формі до відмови від своєї національності не допускається. Дане положення ще раз підкреслює право будь-якої особи, до якої національності вона б не належала, обрати чи відновити свою справжню національність. Хочеться наголосити, що кількість заяв такого змісту і позитивний результат їх розгляду свідчить про те, що Україна справді є державою, яка не лише декларує певні постулати, а й впевнено реалізує їх на практиці, виходячи з потреб та інтересів своїх громадян.

Спори іноземців пов'язані з забезпеченням повернення дитини

Ще однією актуальною, на даний час, проблемою є звернення іноземців в суди України з позовами про забезпечення повернення неповнолітньої дитини до країни-місця проживання батька дитини.

Зокрема, Головне управління юстиції у Херсонській області в інтересах громадянина Сполучених Штатів Америки звернулося до Суворовського районного суду м. Херсона із позовом про забезпечення повернення неповнолітньої дитини до Сполучених Штатів Америки. В обґрунтування позову зазначено, що на території України в м. Херсоні відповідачем у справі незаконно утримується дитина, яка народилася в Сполучених Штатах Америки у м. Рочестер. Відповідачем у справі є бабуся вказаної дитини, за домовленістю подружжя дитина знаходилась у відповідача тимчасово. В судовому засіданні було з'ясовано, що між громадянкою України та громадянином Сполучених Штатів Америки було укладено шлюб, в якому народилася дочка. 06.05.2008 року дитина разом з батьками прибула в Україну. Між батьками неповнолітньої дитини була домовленість, що вона тимчасово залишатиметься в Україні з бабусею. Згоди на постійне проживання неповнолітньої дитини в Україні батько не давав. На його прохання передати йому дитину, відповідач відмовилась. Батько дитини вважав, що відповідач вчиняє незаконне утримання його неповнолітньої дочки на території України, чим порушуються права дитини та

права батька дитини на піклування про свою дитину та спілкування з нею. Просив задовольнити позов, визнати незаконним утримування на території України неповнолітньої дитини відповідачем; повернути неповнолітню дитину до Сполучених Штатів Америки. Позов було задоволено, судом було встановлено, що місце постійного проживання подружжя та їх дитини знаходиться в Сполучених Штатах Америки, відповідач добровільно передати дитину відмовлявся, а за таких обставин порушується право батька на піклування про дитину, на спілкування з нею. На підставі цього суд приходить до висновку, що діями відповідача порушені положення ст. 3 Конвенції 1980 року у формі незаконного утримування неповнолітньої дитини на території України від повернення до Сполучених Штатів Америки більше строку тимчасового перебування, на яке дав згоду батько дитини, чиї права ефективно здійснювалися б, якби не ці дії, що зобов'язує державу Україну за ст. 2 цієї Конвенції вжити усіх належних заходів для забезпечення негайного повернення дитини.

Окрім того, Округне управління у справах молоді і сім'ї м. Аугсбурга, в інтересах якого діє Головне управління юстиції у Полтавській області, 18 серпня 2011 року звернулося до Київського районного суду м. Полтави з позовом про забезпечення повернення неповнолітньої дитини до Федеративної Республіки Німеччина. Позов обґрунтовано тим, що 14 січня 2002 року у громадянина України та громадянки Німеччини, між якими було зареєстровано шлюб, в м. Аугсбурзі (Федеративна Республіка Німеччина) народився син Келвін. Подружжя постійно проживало в Німеччині, дитина перебувала на постійному консульському обліку в Генеральному консульстві України в м. Мюнхені, до липня 2010 року навчалася в міжнародній школі Аугсбурга. 27 липня 2010 р. батько дитини вивіз її до України з метою відвідування бабусі, а через 2 тижні вони мали повернутися разом з дитиною до Німеччини. В подальшому було з'ясовано, що батько дитини залишив її з відповідачами, а сам повернувся до Німеччини та приховує інформацію про місце знаходження дитини. Позивач вважає, що відповідачі незаконно утримують неповнолітню дитину на території України, що підпадає під дію Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Позивач просив визнати незаконним утримування на території України неповнолітньої дитини і повернути її до Федеративної Республіки Німеччина. Позов було задоволено та визнано

незаконним утримування на території України неповнолітньої дитини Келвіна. Судом було зобов'язано відповідачів повернути дитину до Федеративної Республіки Німеччина⁴⁵.

Дані позови були задоволені судом з наступних мотивів. В обох випадках судом було враховано вік дитини, суд був переконаний, що повернення неповнолітньої дитини не створить їй нестерпної обстановки з огляду на потреби забезпечення її найвищих інтересів, що полягають, серед іншого, в необхідності забезпечити дитині такі умови розвитку, за яких дитина зможе у майбутньому самостійно реалізувати право на самоідентифікацію мовну, етнічну, за кровним спорідненням тощо, чому навпаки суперечать односторонні дії відповідача, які реально загрожують звуженню кругозору дитини через суттєве обмеження спілкування дитини з батьками. У преамбулі Конвенції ООН про права дитини визначено, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства» сім'я визнається природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Крім того, згідно із статтями 11 і 14 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. Діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили. Згідно ст. 5 і 18 Конвенції про права дитини Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Ст. 11 Конвенції про права дитини зобов'язує Держави-учасниці вживати заходів для

⁴⁵ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20069019>

боротьби з незаконним переміщенням і поверненням дітей з-за кордону. Ст. 11 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей покладає на судові й адміністративні органи Договірних держав зобов'язання без затримок здійснювати усі процедури для повернення дитини.

В обох випадках було визначене постійне місце проживання дитини. Дітей було вивезено в Україну зі згоди другого з батьків на певний період, однак після його закінчення дітей не повернено на Батьківщину, тобто здійснювалося незаконне утримання дітей на території України. Суди виходили з положень Конвенції про те, що один із батьків (або будь-яка інша особа, якій належать права піклування про дитину) не має права одноосібно приймати рішення про зміну місця проживання дитини та, зокрема, вивозити її в іншу державу. У випадку виникнення такої ситуації, що і було зроблено судом, дитина має бути негайно повернута в державу свого постійного проживання для того, щоб компетентний орган саме цієї держави як держави постійного місця проживання дитини прийняв рішення про визначення місця проживання дитини та участь у її вихованні батьків (інших осіб). Таке повернення дітей відповідає п. 1 ст. 6 (право на справедливий суд) і ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини.

В практиці судів України мав місце позов Головного управління юстиції у Хмельницькій області до суду в інтересах громадянина Федеративної Республіки Німеччина, який проживає м. Мюнхен Німеччина до громадянки України про забезпечення повернення неповнолітньої дитини до Федеративної Республіки Німеччина, вказавши, що в громадянки України та громадянина Німеччини у м. Шепетівка Хмельницької області народилася дочка. 30 жовтня 2011 року відповідачка з дитиною приїхали в Німеччину з метою проживати з батьком дитини однією сім'єю. Батьки дитини у шлюбі не перебували, однак проживали однією сім'єю з дитиною в Німеччині, що підтверджується довідкою з місця проживання та довідкою з будинкової книги. Відповідачка отримала офіційне право на перебування в Німеччині, відкрила банківський рахунок, отримала медичну страхівку. У період з 19 лютого по 1 березня 2013 року позивач перебував у службовому відрядженні в Канаді. В цей час, а саме 27 лютого 2013 року відповідачка вивезла неповнолітню дитину в Україну без згоди позивача.

Позивач вважає, що відносини щодо визначення місця проживання дитини мають визначатися законодавством держави, в якій дитина постійно проживає, тобто Німеччини, а спір щодо цих питань має вирішуватися компетентними органами цієї держави, а саме німецьким судом. Відповідач та представник відповідача в судовому засіданні позовні вимоги не визнали повністю, вказавши, що місце постійного проживання відповідачки та її доньки є м. Шепетівка, а не Мюнхен; батько дитини у 2013 році привіз речі дитини, чим, вони вважають, надав згоду на проживання; дитина не розуміє німецької мови, має друзів у місті Шепетівка, відвідує медичні заклади. Судом відмовлено в позові та з'ясовано, що у м. Шепетівка Хмельницької області в громадянки України та громадянина Німеччини, які не перебувають у шлюбі, народилася дочка, яка є громадянкою України, про що свідчить свідоцтво про народження видане 11 травня 2011 р. відділом державної реєстрації актів цивільного стану Шепетівського міськрайонного управління юстиції. 30 жовтня 2011 року мати з дитиною поїхали в Німеччину та проживали там до 10.09.2012 року, в подальшому вони перебували у Німеччині з 10.10.2012 року по 27.02.2013 року, що підтверджується паспортом та квитком, який було замовлено 7 лютого 2012 року. Про існування квитка на переліт до України, який замовлено 7 лютого 2012 року в м. Мюнхені позивач знав, про що він вказав у судовому засіданні⁴⁶. Відповідач мала право на тимчасове перебування у Мюнхені до 17.11.2013 року.

Приймаючи рішення у справі, суд виходив з того, що головними цілями Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, прийнята у Гаазі 25 жовтня 1980 р. є забезпечення негайного повернення дітей до держави їхнього постійного місця проживання та захист від шкідливих наслідків їх незаконного переміщення до інших держав або незаконного утримування. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про громадянство» дитина, яка є особою без громадянства, один з батьків якої є громадянином України, а другий іноземцем, реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків, який є громадянином України; датою набуття громадянства України у випадках, передбачених цією статтею, є дата реєстрації набуття особою громадянства України. Відповідно до принципу ст. 6 Декларації ООН про права дитини від 20

⁴⁶ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40509597>

листопада 1959 року малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виключні обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. Згідно з частиною першою статті 3 Конвенції переміщення або утримання дитини розглядаються як незаконні, якщо: при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу, колективно або індивідуально, відповідно до законодавства держави, у якій дитина постійно мешкала до переміщення або утримання; та у момент переміщення або утримання ці права ефективно здійснювалися, колективно або індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення або утримання. Зі сторони відповідача надано до суду докази, які свідчать про те, що вона тимчасово перебувала на території Німеччини. Крім того судом встановлено, що малолітня дитина, яка з 27 лютого 2013 р. проживає в м. Шепетівка, спілкується з дітьми, відвідує медичні заклади, німецької мови не розуміє, а тому повернення дитини до Німеччини (крім того без матері, оскільки така не має права на даний час перебувати у Німеччині) заподіє психічної шкоди дитині та створить нестерпну обстановку. Також, сам позивач в судовому засіданні вказав, що він не бажає, щоб його доньку негайно повернули до Мюнхена, для цього потрібен час, щоб дитина звикла до нього.

Тобто, як ми бачимо, при прийнятті рішень у справах такого типу, суд, насамперед, керується інтересами та потребами дитини. Обоє батьків мають рівні права у вихованні дитини та спілкуванні з нею, інший з батьків не може самовільно змінити місце перебування дитини, без дозволу іншого з батьків. Однак з проаналізованих рішень видно, що суди враховували насамперед те, в яких умовах дитині комфортніше перебувати. Якщо дитина жила і навчалась в одній країні, мала там певне коло спілкування, відвідувала школу чи дитячий садочок, то, безперечно, їй краще жити в тому середовищі. Якщо ж дитина не знає мови, не має друзів тощо, немає сенсу залишати її в країні місця проживання батька, який, до того ж, офіційно батьком не вказаний. В останній описаній ситуації судом було відмовлено в позові, так як мати дитини не мала права перебувати в Німеччині, а дитину не можна розлучати з матір'ю. Крім того, дитина не володіла німецькою мовою, що необхідно для комфортного проживання у цій країні. Так як повернення дитини до Німеччини, могло завдати їй страждань та психологічного дискомфорту, суд вирішив, що дитині варто

залишитись в Україні. Тобто в усіх цих випадках, виходячи з вимог закону та інтересів дітей, судами було прийнято правильні рішення, і з точки зору закону, і з точки зору моралі.

Питання регіональної мови у справі

Ужгородським міськрайонним судом Закарпатської області був розглянутий позов, з яким особа звернулася до редакції газети «Karpati Igaz Szó» («Карпаті Ігоз Со») про спростування недостовірної інформації. Зокрема, особа звернулася до редакції даної газети за захистом своїх порушених прав у зв'язку з тим, що в газеті, яка виходить угорською мовою, опубліковано статтю від його імені. В статті йдеться про факельну ходу антименшинської «Свободи» в Берегові, та про те, що на ній говорили. Вказано, що українці ніколи не жили в Берегові, а деякі з них відкликали свою українську національність і оголосили себе русинами. Особа вказує про те, що викладені у статті факти не відповідають дійсності, оскільки, українці жили в Берегові і місяць тому, і рік тому, і десять років тому, і взагалі - скільки він себе пам'ятає. Цитовану заяву він вважає намаганням зумисне образити всіх українців міста, в тому числі і його особисто. Також абсурдним є твердження про те, що «я знаю і такі випадки, коли деякі з них відкликали свою українську національність і оголосили себе русинами». Вважає, що автор статті має надати суду докази наявності принаймні кількох таких випадків «відкликання української національності». Просив зобов'язати редакцію газети спростувати факти, викладені в статті. В позові було відмовлено з наступних підстав. В судовому засіданні було встановлено, що інформація в газеті «Karpati Igaz Szó», яку позивач просить скасувати, викладена угорською мовою. Звертаючись з даним позовом до суду в позовній заяві позивач зробив власний переклад вказаної статті з угорської мови на українську. Згідно ст. 7 ЦПК України мова цивільного судочинства визначається статтею 14 Закону України «Про засади державної мовної політики». У відповідності до ст. 6 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI, державною мовою України є українська мова. Українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються

цим Законом. Відповідно до ч. 3 ст. 14 вказаного Закону сторони, які беруть участь у справі, подають до суду письмові процесуальні документи і докази, викладені державною мовою. У межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), що відповідає умовам частини третьої статті 8 цього Закону, допускається подача до суду письмових процесуальних документів і доказів, викладених цією регіональною мовою (мовами), з перекладом, у разі необхідності, на державну мову без додаткових витрат для сторін процесу. Угорська мова як регіональна мова встановлена в таких регіонах: Берегово Закарпатської області - 7 вересня 2012 року, Берегівський район Закарпатської області, Виноградівський район Закарпатської області. Однак, враховуючи те, що норма закону, щодо подачі до суду письмових процесуальних документів і доказів, викладених регіональною мовою, з перекладом, у разі необхідності, на державну мову у межах території, на якій поширена регіональна мова, не може застосовувати у даному випадку, оскільки місто Ужгород та Ужгородський район Закарпатської області не входять до території, на якій поширена регіональна мова⁴⁷.

Як бачимо, в позові було відмовлено у зв'язку з тим, що особа звернулася до суду, не довівши тих обставин, на які вона посилалася в позові. Так як стаття була опублікована угорською мовою і особа самостійно зробила переклад цієї статті, суд не міг належним чином з'ясувати всі обставини справи, адже в даному випадку потрібні спеціальні знання в галузі мовознавства. Особа могла скористатися послугами перекладача, що має відповідну кваліфікацію і несе відповідальність за здійснений переклад перед законом і судом. Виходячи з вимог чинного законодавства України, особа може подавати до суду документи і докази, викладені регіональною мовою даного регіону. Однак статус угорської мови як регіональної наданий певним районам і містам Закарпаття. Так як особа звернулася до Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області, а місто Ужгород та Ужгородський район Закарпатської області не є територіями, на яких встановлено статус угорської мови як регіональної, суд, відмовивши в задоволенні даного позову, прийняв правильне рішення.

⁴⁷ Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40578718>

VI. АНАЛІЗ ДОГОВОРУ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПОРАДИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗМІН У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Однією зі складових процесів демократизації в Україні є комплексна реалізація прав національних меншин, зокрема через створення необхідних умов для ефективної участі осіб-представників національних меншин у культурному, соціальному та економічному житті, і в державних справах

Питання національних меншин та іноземців розкриті у політичній частині Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС).

У Преамбулі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС проголошується: *«сторони договору віддані тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме: на повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності, людської гідності та відданості принципам вільної ринкової економіки, які сприяють участі України в Європейських політиках»*⁴⁸.

У розділі II Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зазначається, що ціллю політичного діалогу є, зокрема, зміцнення поваги до прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності⁴⁹.

Питання захисту іноземців та мігрантів розкриваються у розділі III Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зокрема, зазначається, що сторони співпрацюватимуть згідно з відповідним законодавством ЄС та чинним

⁴⁸ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами -членами, з іншої сторони. –236 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/oo_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/oo_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

⁴⁹ Там же

національним законодавством з метою подолання причин виникнення міграції, запровадження ефективної та превентивної політики щодо боротьби з нелегальною міграцією, посилення рівня безпеки документів, розвитку ефективної політики повернення, зокрема, у її регіональному вимірі, обміну поглядами щодо нелегального працевлаштування мігрантів⁵⁰. Також запроваджується загальний діалог з питань притулку, зокрема, стосовно практичних аспектів реалізації Конвенції ООН про статус біженців 1951 року, Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та інших відповідних міжнародних документів. Велика увага приділятиметься розвитку оперативних заходів у сфері управління кордонами. Посилене співробітництво у сфері управління кордонами включатиме навчання, обмін найкращими практиками, технологічні аспекти, обмін інформацією з дотриманням встановлених правил та, у разі потреби, обмін офіцерами зв'язку. Зусилля Сторін у цій сфері будуть спрямовані на ефективну імплементацію принципу інтегрованого управління кордонами. Більше того, співробітництво між Україною та ЄС також зосереджуватиметься на правилах щодо доступу, забезпеченні прав та статусу осіб, яким надано доступ, гідному поводженні та інтеграції іноземців, які проживають на законних підставах⁵¹.

Таким чином, забезпечення дотримання прав осіб, які належать до національних меншин, в основному, забезпечуватиметься шляхом обміну найкращими практиками стосовно заходів захисту меншин від дискримінації та утисків відповідно до європейських і міжнародних стандартів з метою створення сучасних правових рамок. Також, розвиватиметься співпраця між органами влади та представниками груп меншин, посилиться обмін досвідом щодо заходів з боротьби зі збільшенням злочинів, пов'язаних із проявами нетерпимості та ненависті (чи то через расизм, гомофобію, ксенофобію або антисемітизм)⁵².

Практичним інструментом підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, до моменту набуття нею чинності, є Порядок денний асоціації Україна – ЄС (далі - ПДА), співпраця в рамках якого здійснюється з

⁵⁰ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами -членами, з іншої сторони. –236 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/oo_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/oo_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

⁵¹ Там же

⁵² Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію: Додаток (УКР-ЄС 1055/13). – Брюссель : Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС. – 20 червня 2013 р. – 20 с.

листопада 2009 р. ПДА визначає спільні дії сторін щодо політичного діалогу, у сферах зовнішньої політики, юстиції та безпеки, економічного та секторального співробітництва на принципах спільної з ЄС участі, відповідальності та оцінки. Порядок денний асоціації Україна – ЄС визначає ключові пріоритети реформ, яким Україна має приділити увагу задля можливості повною мірою скористатися можливостями інтенсифікованої співпраці та покращеного доступу до ринків, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Що стосується захисту прав меншин, то Україна уже запровадила певні нововведення. У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (реєстр. № 2560а від 05.07.13, поданий народним депутатом М. Джемілевим). 20 березня 2014 Верховна Рада схвалила Заяву щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави (постанова Верховної Ради № 1140), положеннями якої підтверджено, що Україна гарантує збереження та розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримськотатарського народу, як корінного народу та всіх національних меншин України.

У рамках реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин забезпечується активна співпраця з громадськими організаціями національних меншин та їх національно-культурними товариствами. На постійній основі здійснюється інформування громадськості про стан імплементації положень Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин. Верховна Рада прийняла Закони України:

- «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» (№ 1223 від 17.04.14);
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо запобігання та протидії дискримінації (№ 1263 від 13.05.14), яким контрольні повноваження за дотриманням принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин, у т.ч. в приватно-правовій сфері, покладені на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини - незалежну національну установу з прав людини, яка має акредитацію класу А згідно з Паризькими принципами.

Було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики (постанова № 164) у червні 2014 року. Також у 2014 році

проведено зустрічі з представниками міжнародних організацій, під час яких обговорювалися питання захисту прав меншин, зокрема, з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин А. Торсом (щодо використання можливостей та інструментів Верховного комісара ОБСЄ для моніторингу стану дотримання прав національних меншин в Україні, зокрема, в АР Крим з огляду на окупацію півострова військовими підрозділами РФ); делегацією Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин РЄ; спеціальним доповідачем ООН з питань меншин Р. Їжак; представником Голови ОБСЄ з питань протидії антисемітизму Е. Бейкером; делегацією громадських діячів національних меншин України (азербайджанської, татарської, курдської, польської, ромської, німецької, гагаузької, російської, естонської та вірменської).

Реалізується спільний проект ЄС та Ради Європи «Посилення спроможностей адвокатів щодо реалізації на національному рівні положень Європейської конвенції з прав людини та Європейської соціальної Хартії (переглянутої)». Українські фахівці беруть участь у тренінгах в рамках проекту «Мережа Меншин Східного Партнерства».

З метою створення належних умов для соціальної інтеграції ромів в українське суспільство забезпечується виконання Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 р. та плану заходів щодо її реалізації.

У рамках виконання **Плану дій Ради Європи для України на 2011-2014 рр.** підготовлено та 8 квітня 2014 року розміщено на веб-сайті Міністерства культури для громадського обговорення перший звіт виконання плану заходів щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини до 2020 року.

З метою удосконалення національного законодавства у сфері міграції реалізуються:

- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (нова редакція);
- Концепція державної міграційної політики та план інституційної реформи у міграційній сфері;
- Концепція створення єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами;

- План заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки.

З метою підвищення ефективності роботи у сфері міграції з 2011 року працюють територіальні органи Державної міграційної служби. У рамках проектів міжнародної технічної допомоги завершено будівництво семи пунктів тимчасового утримання (у Мукачівському, Чопському, Мостиському, Львівському, Сумському і Луганському прикордонних загонах), відбувається оснащення цих приміщень. Вживаються заходи щодо створення пунктів у Миколаївській та Донецькій областях.

Продовжується реалізація проекту «Посилення управління міграційними процесами та співпраця із реадмісії у Східній Європі (MIGRECO)» та проекту «Надання допомоги мігрантам після повернення в Україну», що виконується Міжнародним центром розвитку міграційної політики у співпраці з Голландською Службою репатріації та повернення.

З метою імплементації Конвенції ООН про статус біженців здійснюється реалізація положень Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (№ 3671). З урахуванням міжнародних зобов'язань процедура визнання біженцем, або особою, що потребує додаткового захисту здійснюється з дотриманням фундаментального принципу невиселення шукачів притулку та біженців до країни, з якої вони прибули, та де їх життю або свободі загрожує небезпека. Реалізується план заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в українське суспільство на період до 2020 року.

У травні 2014 року Кабінетом Міністрів схвалено постанови про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення; про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення проїзного документа біженця з безконтактним електронним носієм; про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм.

Цікаво, що ЄС, який сам не виробив спеціальних механізмів захисту меншин у своїх державах-членах, виявився спроможним добитися позитивних змін у країнах кандидатах шляхом вдалого сполучення порад та рекомендацій з обов'язковими умовами для вступу. Так як пріоритетом зовнішньої політики України є набуття членства в ЄС, то варто коротко проаналізувати основні вимоги ЄС у сфері захисту національних меншин до країн-кандидатів.⁵³

Для вступу до Європейського союзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям, що є критеріями вступу країн в Європейський союз. На відміну від інших критеріїв вступу, визначених Копенгагенським документом 1993 року, значення такого пункту, як "повага до національних меншин та захист їхніх прав", не було розкрито в конкретних нормах та стандартах. Тому інституції ЄС (такі як Європейська комісія, Рада ЄС та Європейський парламент) сформулювали п'ять "основних позицій", згідно з якими визначили свою політику та параметри оцінювання ступеня дотримання країнами-кандидатами "критерію меншин" й рівня ефективності захисту національних меншин. Ці інституції ухвалили Директиву про дотримання принципу "рівного ставлення до всіх попри його/її расове чи етнічне походження". З 2000 року ЄС почав вимагати від кандидатів на приєднання запровадження запропонованих цією директивою стандартів у національне законодавство та їх практичної імплементації. Ще одним вартим уваги моментом є використання моніторинговими структурами ЄС двох основних документів, підготовлених Радою Європи, а саме Рамкової конвенції захисту національних меншин і Європейської хартії регіональних мов. Обидва документи склали основу правової бази оцінювання прогресу країн-кандидатів. Також оцінки готовності країн-кандидатів до вступу в ЄС базувалися на висновках та рекомендаціях, вироблених ОБСЄ, зокрема, офісом Верховного комісара з питань національних меншин. Проте, оскільки документи ОБСЄ не є юридично обов'язковими для виконання і віддзеркалюють радше намагання щодо забезпечення проблем безпеки, аніж чіткі правові стандарти, посилення на них зроблені в більш загальному вигляді й також мають рекомендаційний характер. Загалом, незважаючи на певну розмитість "критерію меншин" як умови

⁵³ Беліцер Н. Міжнародна та європейська системи захисту прав меншин: нові тенденції // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. / Під загальною редакцією Ю. Тищенко. — К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. — С. 205–218

вступу до ЄС, можна зробити висновок, що перестороги з боку моніторингових структур ЄС стосуються тих ситуацій, де наявний конфлікт між урядом і меншинами щодо використання мови, отримання освіти рідною мовою, розвитку культури тощо; навпаки, відсутність широкомасштабних конфліктів чи вдале їх розв'язання сприймається як ознака успішного дотримання цього критерію.

Україна ратифікувала практично всі вищезазначені міжнародні договори, що стосуються захисту національних меншин. Зокрема, це - Рамкова конвенція захисту національних меншин, Європейська хартія регіональних мов, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Іноземці	Право України	Право Польщі	Право ЄС
Правовий статус (поняття)	Іноземець - особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав; (ст. 1 Закону України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства)	Іноземцем є кожна особа, яка немає польського громадянства (ст. 2 Закону від 12.12.2013 р. про іноземців)	Іноземець це кожна особа, інша ніж громадянин держав-членів Європейської спільноти (ст. 1 Виконавчої Конвенції до Системи Шенген)
Перетин кордону (віза)	Перетин кордону відбувається на основі паспорту. Отримання візи є обов'язковим у визначених випадках і отримати візу можна у дипломатичній або консульській установі України, департаменті консульської служби МЗС, представника МЗС в Україні,	Дійсний паспорт, віза або — якщо є така вимога – інший документ, що дозволяє в'їзд та перебування на території Польщі та дозвіл на в'їзд до іншої держави або дозвіл на перебування в іншій державі (якщо такий дозвіл вимагається і випадку проїзду транзитом) (ст. 23 Закону від 12.12.2013 р. про іноземців).	

	якщо інше не передбачено міжнародним договором України. <i>(Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію)</i>	Громадянин ЄС може в'їхати на територію Польщі на основі дійсного паспорта або іншого документу, який підтверджує особу та громадянство <i>(ст. 9 Закону від 14 липня 2006 р. про в'їзд на територію Польщі, перебування та виїзд з території громадян держав-членів Європейського Союзу та членів їх сімей).</i>	
Перебування	Іноземці та особи без громадянства, які на законній підставі прибули в Україну, можуть тимчасово перебувати на її території: не більш як 90 днів протягом 180 днів з дати першого в'їзду з держав з безвізовим порядком в'їзду, якщо інший строк не визначено міжнародними договорами	Іноземець не має права перебувати на території Польщі довше ніж протягом терміну вказаному у візі. Зазвичай, громадяни держав не Європейського Союзу можуть перебувати законно на території Польщі до 3 місяців від дня перетину кордону без необхідності виконання додаткових умов для перебування. Щоб перебувати на території Польщі протягом більше як 3 місяців іноземець повинен отримати	Громадянин ЄС має право до вільного переміщення та перебування на території держав-членів ЄС. (ст. 21 TFUE). Іноземці, які на підставі візи в'їхали на територію держав-членів, можуть вільно переміщуватися по території всіх держав-членів протягом часу дії їх візи <i>(ст. 19 Виконавчої Конвенції Шенген).</i> Іноземці, які не зобов'язані отримувати візу можуть вільно пересуватися по території держав-членів ЄС з місяці протягом 6 місяців від дати першого в'їзду

	<p>України; (ст. 2 Постанови Кабінету Міністрів України про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строки тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України від 15 лютого 2012 р.)</p>	<p>дозвіл на проживання на визначений час. Щоб законно на постійній основі перебувати в Польщі іноземець (який не є громадянином ЄС) повинен отримати: дозвіл на проживання або дозвіл на перебування резидента довготермінового Європейських Спільнот (ЄС). (ст. 98, 195, 299 Закону від 12.12.2013 р. про іноземців)</p>	<p>(ст. 20, 21 Виконавчої Конвенції Шенген).</p>
<p>Підстави для видворення</p>	<p>1) дії іноземців, що порушують законодавство України про правовий статус іноземців та осіб без громадянства; 2) дії іноземців, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;</p>	<p>Іноземцеві видається рішення про видворення з території Польщі якщо: 1) перебуває на території Польщі без дійсної візи, якщо віза вимагається, або іншого дійсного документу, який надає право в'їзду та перебування на цій території; 1а) не залишив територію Польщі після спливу дозволеного строку перебування на території держав</p>	<p>У випадку, коли іноземець не покинув території добровільно або можна припустити, що ві він не зробить цього, або у випадку, коли негайний виїзд є необхідним з погляду безпеки держави та громадський порядок, особи ці повинні бути видворені відповідно до права держави, на території якої особи були затримані. (ст. 23 Виконавчої Конвенції Шенген).</p>

3) якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні.
(ст. 1.6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної Прикордонної Служби України, Служби Безпеки України про затвердження Інструкції про примусове повернення та примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства)

Шенген протягом 3 місяців на 6 місяців, які рахуються від дня першого в'їзду;
 2) виконання праці в супереч закону від 20 квітня 2004 р. про осприяння зайнятості та інституції ринку праці або зайняття господарською діяльністю всупереч положенням, які регулюють дану діяльність на території Польщі;
 3) не має фінансових засобів необхідних для покриття витрат перебування на території Польщі і не може представити належних джерел отримання таких засобів;
 4) відомості особи занесені до списку іноземців, перебування яких на території Польщі є небажаною, якщо в'їзд іноземця на територію Польщі відбудеться в терміни зазначені у списку;

- 4а) дані особи знаходяться у Системі Інформації Шенген до цілей відмови в'їзду, якщо іноземець перебуває на територію Польщі в безвізовому режимі або на основі візи Шенген, за винятком візи, яка надає право тільки на в'їзд та перебування на території Польщі;
- 5) подальше перебування особи становить загрозу обороні або безпеці і громадському порядку держави або порушуватиме інтереси Польщі;
- б) всупереч положенням особа перетнула кордон або намагалася його перетнути;
- 7) особа добровільно не покинула територію Польщі в строк зазначений в рішенні:
- а) про обов'язок залишення території,
- б) про відмову у наданні дозволу на перебування на визначений час,

- с) про скасування дозволу на перебування на визначений час;
- 8) особа не виконує податкових обов'язків перед Польщею;
- 9) особа закінчила відбувати покарання у вигляді позбавлення волі в Польщі за умисний злочин або за податковий злочин;
- 10) особа засуджена у Польщі законним рішенням суду на покарання у вигляді позбавлення волі, яке підлягає виконанню та існують підстави передання виконання покарання за кордон з метою виконання зазначеного покарання;
- 11) знаходиться за прикордонною смугою, в якій, відповідно до дозволу на перетин кордону в рамках малого прикордонного руху може перебувати;
- 12) перебуває на території Польщі після спливу строку перебування,

		<p>зазначений у дозволі на перетин кордону в рамках малого прикордонного руху.</p> <p>(ст. 88 Закону від 12.12.2013 р. про іноземців).</p>	
Утворення громадської організації	<p>Іноземці на рівні з громадянами України мають право бути засновниками громадських організацій.</p> <p>(ст. 7 Закону про громадські об'єднання)</p>	<p>Засновником може бути як громадянин Польщі так і іноземець (ст. 2 Закон від 6 квітня 1984 г. про фундації).</p>	
Господарська діяльність	<p>Іноземці мають права та обов'язки громадян України</p> <p>Cudzoziemcy mają prawa i obowiązki na równi z obywatelami Ukrainy.</p> <p>(ст. 129 Господарського Кодексу України)</p>	<p>Іноземні юридичні особи відповідно до ст. 13 ст. 1 і 2 Закону про свободу господарської діяльності можуть займатися господарською діяльністю на території Польщі на тих самих умовах, що і громадяни Польщі, інші особи (ст. 13 ст. 3) мають право займатися господарською діяльністю</p>	<p>Обмеження свободи підприємницької діяльності громадян держав-членів ЄС на території одного з держав-членів ЄС є забороненою положеннями Договору про функціонування ЄС.</p> <p>(ст. 49 ДФЄС).</p>

		виключно у формі: командитного товариства, камандитно-акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства, а також для участі у такому товаристві та набування часток або акцій, якщо інше не передбачено міжнародним договором.	
Право власності на землі сільськогосподарського призначення	Іноземці не мають права володіти землями сільськогосподарського призначення, а у випадку набуття такого права шляхом спадкування мають протягом року продати таку земельну ділянку. <i>(ст. 22, 81 Земельного Кодексу України)</i>	За загальним правилом, для набуття нерухомості іноземець повинен отримати дозвіл <i>(ст. 1 Закону про набуття нерухомості іноземцями).</i>	Держави-члени мають щодо громадян та господарських товариств з інших держав-членів, які займаються на їх території сільськогосподарською діяльністю за власний рахунок або розпочинають таку господарську діяльність, обмеження існують щодо застосування договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення. <i>(Директива 67/531/EWG).</i>
Укладення шлюбу	Форма і зміст укладення	Іноземець, який хоче укласти шлюб у	

	<p>шлюбу на території України встановлені законодавством України. Іноземці можуть укладати шлюб в дипломатичній установі або у консульстві їхньої держави в Україні. Шлюб укладений відповідно до закону між іноземцями, визнається на території України.</p> <p><i>(ст. 55-58 Закон про міжнародне приватне право)</i></p>	<p>Польщі, зобов'язаний подати керівнику органу цивільного стану документи, які підтверджують, які необхідні відповідно до права Польщі.</p> <p><i>(ст. 56 Закону від 29 вересня 1986 р. Право про акти цивільного стану)</i></p>	
<p>Кримінальне провадження</p>	<p>Підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому</p>	<p>Іноземець, обвинувачений у злочині вчиненому у Польщі, якщо перебуває під тимчасовим арештом, має право повідомити відповідне консульство, а у разі відсутності такого органу, відповідне дипломатичне представництво.</p> <p><i>(ст. 21 Кримінально-виконавчого</i></p>	<p>Взаємодопомога у кримінальних справах</p> <p><i>(розділ 2 Виконавчої Конвенції Шенген)</i></p>

зобов'язана забезпечити *кодексу Польщі*).
адміністрація місця
ув'язнення.
[ст. 42 КПК України]
Існують спеціальні
процесуальні строки [ст. 114
КПК України] Кримінальне
провадження, в якому
судовими органами іноземної
держави не було ухвалено
вирок, може бути перейняте
Україною за таких умов
особа, яка притягається до
кримінальної
відповідальності, є іноземцем
або особою без громадянства
і перебуває на території
України, а її видача згідно із
цим Кодексом або
міжнародним договором
України неможлива або у

	видачі відмовлено [ст. 595 КПК України]		
Адміністративний процес	Іноземці мають всі права та обов'язки громадян України [ст. 48 КАС України]		Співпраця у справах адміністративного процесу (Розділ XXIV ТФЄС)
Екстрадиція	Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду. (ст. 10 Кримінального кодексу України)	Екстрадиція здійснюється на підставі міжнародного договору, якщо держава, яка звертається з проханням про екстрадицію забезпечує її здійснення (ст. 603а Кодексу кримінального процесу).	Договірні сторони зобов'язані згідно з Конвенцією про екстрадицію від 13 вересня 1957 р. і Трактату Бенілюксу про екстрадицію про співпрацю у кримінальних справах від 27 червня 1962 р., зміненого Протоколом від 11 травня 1974 р. до видачі між собою осіб обвинувачених у злочині органами Договірних сторін за один зі злочинів, зазначених у ст. 50 частина 1 Виконавчої Конвенції Шенген, або осіб, які знаходяться в розшуку, з метою виконання вироку або забезпечувальних засобів накладених у зв'язку зі вчиненням злочину. (ст. 63 Виконавчої Конвенції Шенген).

Праця

Для застосування праці іноземців працедавець має отримати дозвіл на працю, окрім винятків зазначених в міжнародному договорі або законодавстві України (ст. 42 Закону України про зайнятість населення) Біженці та особи, які потребують додаткового захисту мають таке ж право на працю як і громадяни України. (Ст. 3 ЗУ «Про зайнятість населення»)

Дозвіл на працевлаштування вимагається, якщо:

- а) особа виконує працю на території Польщі на основі договору з суб'єктом, якого місцезнаходження або місце проживання або відділ, філія або інша форма організації діяльності знаходиться на території Польщі;
- б) у зв'язку з виконанням функцій у виконавчому органі юридичної особи занесеної до реєстру підприємців або будучи товариством, створеним шляхом об'єднання капіталу, організація якої перебуває на території Польщі на час понад 6 місяців протягом наступних 12 місяців ;
- с) під час виконання праці на території Польщі на підставі делегації від закордонного працедавця.

Розпорядження Міністра Праці та

Забезпечується свобода переміщення працівників всередині ЄС. Свобода охоплює ліквідацію всіх видів дискримінації з огляду на національність між працівниками держав-членів ЄС у сфері працевлаштування, винагороди та інших умов праці. Проте, це не стосується працевлаштування у сфері публічної адміністрації. (ст. 45 ТФЄС).

Соціальної Політики від 29 січня 2009
р. про видачу дозволу на
працевлаштування іноземця *Закону від*
20 квітня 2004 р. про сприяння
працевлаштуванню та інституції ринку
праці

VI. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вступ

Альтернативні способи вирішення спорів, зокрема медіація, говорять про зрілість громадянського суспільства. Можна з впевненістю сказати, що здатність і компетенція громадян до мирного вирішення спорів без звернення до державного примусу та авторитету, для якості демократії є тим, чим для демократичної держави є незалежний, безсторонній суд, який розглядає справу без непотрібного затягування справи.

В результаті, проявляється це у можливості ефективно використовувати засоби, які дають можливість вирішувати спір шляхом медіації. Враховуючи європейський досвід, зокрема німецький та польський, можна виділити дві ключові сфери, які мають бути предметом рекомендацій: (1) інституціонально-правова, яка полягає на прийнятті тривалих та комплексних правових рішень щодо медіації та механізмів, які забезпечують її ефективне впровадження та періодичну оцінку суспільних результатів, та (2) спільна політика поширення цілей медіації та її позитивних аспектів, враховуючи особливу роль громадських організацій у цьому процесі.

II. Інституційно-правові рекомендації

Вказані сфери рекомендацій є однаково важливі та вимагають особливої уваги, також дуже важливим є детальний аналіз права та інституціональний вказівник, з одного боку, на юридичний стан медіації в Україні, та з другого - на постулати *de lege ferenda* щодо медіації з врахування міжнародного правового регулювання, постулатів доктрини та досвіду інших держав.

Стан *de lege lata* медіації в Україні

Як детально зазначено вище у цьому рапорті, вже більше 15 років в Україні ведеться активна законотворча праця над впровадженням альтернативних методів вирішення спорів. Певні сподівання пов'язані з опрацюванням нормативно-правового акту, який комплексно регулює питання медіації. З 2010 року Верховною Радою України опрацьовано проекти Закону про медіацію (№ 7481 з 17.12.2010 р. і № 8137 з 21.2.2011 р.).

Перший проект був відхилений, а другий знятий з порядку денного у 2011 році. На сьогодні у парламентський комісіях триває праця над Законом про медіацію (від 19.4.2012 р., № 10301-1). Як передбачено положеннями Закону, медіацію можна буде застосовувати у цивільних, господарських, адміністративних, сімейних справах, а також у кримінальних справах у передбачених законом випадках. Угода про медіацію укладатиметься аналогічно до способів передбачених польським та німецьким правом — у письмовій формі, між медіатором та сторонами конфлікту. У цивільних, господарських справах та справах пов'язаних з трудовими договорами можна застосовувати медіаційне застереження, відповідно до якого спори мають бути вирішені шляхом медіації. Важливо, що процедуру медіації не можна буде застосовувати з метою вирішення конфліктів, які можуть стосуватись інтересів третіх осіб, які не беруть участі у процесі медіації.

Одночасно, як зазначено у розділі IV проведеного аналізу, існують правові підстави проведення медіації на основі українських процесуальних законів з конкретних галузей права. У зв'язку зі своїми особливостями вищезазначені закони містять технічні відмінності щодо можливості примирення сторін конфлікту, оскільки цілі зазначених законів відрізняються між собою. У кримінальних справах робиться акцент на так зване відновне правосуддя, щоби уникнути повторної віктимізації потерпілої особи та уможливити відшкодування шкоди виконавцем кримінально-каранної дії, у той час, коли в цивільних чи господарських справах значну частину справ з потенційним застосуванням медіації становлять справи пов'язані з виконанням укладених договорів.

Аналізуючи актуальний правовий стан медіації в Україні можна виокремити дві групи поширених проблем:

1. Відсутність правового регулювання або відсутність достатнього правового регулювання, а також відсутність використання оцінки діючих правових вирішень з точки зору їх ефективності.
2. Низька правова культура та рівень довіри громадян до органів, відповідальних за правозастосування.

Ad 1

В першу чергу варто звернути увагу на проблему відсутності нормативного визначення поняття медіації та медіатора, а також основних принципів, якими

потрібно керуватися у медіаційному процесі. В результаті, передбачені українськими процесуальними законами процедури примирення не мають змогу повністю використати свій потенціал.

Відсутність професійного суб'єкта, який має досвід у вирішенні спорів, прагне роз'яснити проблему та примирити сторони, а не формально завершити справу, робить інститут примирення показовим, який не в змозі ефективно виконати свою роль. На увагу заслуговує факт, що ні судді, ні професійні представники не мають належних знань для проведення медіації.

Вагомим залишається питання відсутності спільності між зазначеними процедурами примирення. Наприклад, у ст. 175 Цивільного процесуального кодексу України міститься невиправданий дуалізм можливих процесуальних рішень. Видається, що необхідна не лише повна — вертикальна — гармонізація актуальних правових регулювань з Директивою Європейського Парламенту та Ради 2008/52/WE від 21 травня 2008 р. щодо деяких аспектів медіації у цивільних та торгових справах (Dz.U. L 136 z 24.5.2008), а також узгодження конкретних процесуальних інститутів на горизонтальному рівні.

На кінець, не вистачає інструментів впливу на постійно і періодичну оцінку правових та соціальних результатів. Варто звернути увагу, що не діють або не поширені ініціативи, спрямовані на дослідження стану та якості судових рішень загальних судів в Україні. Варто зазначити, що не йдеться тут про створення наступних груп, які мали б дублювати працю законодавчих комісій, а швидше про створення постійної суспільної ради, яка складатиметься з представників громадських організацій при Міністерстві юстиції, яка мала б рекомендаційний характер у сфері медіації.

Ad 2

Велику роль у визначенні сьогоденної та майбутньої ролі та місця альтернативних способів вирішення спорів у правовій системі України відіграє чинник правової культури держави, зокрема довіра до відповідальних за правозастосування органів. Варто зазначити, що зміни устрою, динамічна геополітична ситуація чи тривалий люстраційний процес суддів створює ситуацію, в якій підривається авторитет держави, який через незалежні, безсторонні суди має розглядати справи без непотрібного затягування в часі. Піддавання сумніву кожної з зазначених ознак судочинства докорінно знищує не

лише авторитет суду, але й кожного учасника системи правосуддя. Покладений на службовців системи правосуддя люстраційний обов'язок та клеймо всюдисущої досихпир корупції не сприяє тенденціям до зміни способу сприйняття системи правосуддя, тому варто ширше розглянути суспільний чинник (наприклад, організації типу CourtWatch), метою яких було б дослідження стану та якості винесення рішень в Україні загальними судами. Лише тоді, коли буде відновлено довіру до інституцій системи правосуддя можна буде запровадити зміни ролі судді, як головної постаті судового процесу застосування права, а також як гаранта ефективного процесу в рамках альтернативних методів вирішення спорів, зокрема в медіації.

Беручи до уваги вищезазначені аспекти, рекомендується:

- 1. Прийняття нормативно-правового акта за зразком німецького, який буде комплексно регулювати всі види медіації та статус медіатора в Україні, незважаючи на форму спору і місце перебування сторін та їхнього правового статусу.**
- 2. Визначення ролі судді та підготовчих органів у процесі медіації.**
- 3. Внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України у частині, де в ст. 175 українського ЦПК міститься невиправданий дуалізм можливих процесуальних рішень.**
- 4. Створення постійної громадської ради у справах впровадження альтернативних методів вирішення спорів при Міністерстві юстиції України.**

Рекомендації щодо поширення і популяризації медіації

Кожні зміни права мають бути тісно пов'язані з комплексом дій спрямованих на розповсюдження цілей медіації та популяризації важливих позитивних аспектів (ang. *Dissemination*), який веде до вирішення конфлікту шляхом медіації. Ці дії мають бути синхронізовані, в іншому випадку навіть найкраще право не виконуватиме своєї ролі, якщо буде створене без консультацій з суспільством та активності громадських організацій.

Активізація громадських організацій

В першу чергу, потрібно вказати на необхідність популяризації створення відповідних суб'єктів у формі юридичної особи (vide: Bundesverband Mediation e.V.) чи окремих внутрішніх структур при адміністративних суб'єктах (vide: Центр Альтернативного Вирішення Спорів при Факультеті Права та Адміністрації Ягеллонського Університету), які зацікавлені проведенням процедур примирення *sensu largo* в рамках своєї статутної діяльності.

Значну суспільну користь мають ініціативи, де елемент медіації є досить поширеним. Для прикладу можна подати ініціативи так званих Community Courts, де шляхом консультацій, виконавці дрібних злочинів можуть узгодити вид та розмір покарання, але також спосіб відшкодування завданої шкоди потерпілому. У Польщі незважаючи на низький рівень злочинності є найвищий рівень покарань пов'язаних з ув'язненням. Хоча судді виносять рішення, де присуджують суспільні роботи, але на практиці таких злочинців пильнують куратори. На одного куратора припадає 630 осіб, що робить систему неефективною. Звідси також у класичну модель кримінального процесу введено додатковий громадсько - консультаційний елемент, який має на меті в ефективний спосіб реалізувати положення відновного правосуддя.

Поширення цінностей та медіації

Важливим елементом є поширення інформації про користь вирішення спорів шляхом медіації. Хорошим прикладом такої ініціативи є підготована в Україні «Національна програма державних дій на користь впровадження Конвенції ООН з прав дитини» до 2016 р. (затверджена Кабінетом Міністрів 13.4.2011 р., № 330-р), в якому планується процес навчання медіації в школі метою якого є навчити дітей мирно вирішувати спори. Видається, що всі ініціативи, увага яких зосереджена на конкретних аспектах медіації, наприклад, у сімейних справах чи за участю неповнолітнього, які через свої особливості мають значний емоційний елемент, повинні мати як керівний мотив - проведення суспільних кампаній з елементами медіації.

Підсумок

Медіація є не лише дешевим та ефективним способом вирішення конфліктів, але, передусім, мірилом продуктивності та реальності інституцій демократичної правової держави. Чим вище буде рівень справ, вирішених, наприклад, шляхом медіації, тим вищий буде рівень довіри громадян до держави. Проте, щоб це стало можливим потрібно подбати про створення солідного правового фундаменту, стійкого до політичної нестабільності влади.

Цьому має слугувати передусім підготування комплексного нормативно-правового акта про медіацію, який буде комплементарним з погляду діючих правових регулювань у сфері процесу примирення в Україні та гармонізованого з європейським правом. Нагальною є потреба надання нормативного змісту та закріплення на законодавчому рівні професії медіатора, при чому відповідно до німецького зразка не є необхідним детальна характеристика способу проведення медіації. Достатнім буде впровадження декількох пов'язаних з медіаційною діяльністю обмежень та обов'язків, що матимуть на меті охорону незалежності та безсторонності професії медіатора.

Необхідно створити громадську раду при міністерстві юстиції, яка буде оцінювати результати та поступи впровадження альтернативних способів вирішення конфліктів. На кінець, потрібно подбати про якість та уніфікованість інформаційної та популяризаційної політики, яка матиме на меті навчання та підвищення рівня свідомості суспільства щодо цілей та додаткових вартостей мирного вирішення спорів без втручання держави.

Бібліографія

Використані польські джерела:

1. Informator «Prawa i obowiązki obywateli państw trzecich w Polsce», Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Lublin, 2010
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483);
3. Pelewicz R. Dozór elektroniczny jako środek ograniczaniaprzeludnienia więzień w aspekcie źródeł prawamiędzynarodowego praw człowieka (wybrane zagadnienia), *PROBACJA. KWARTALNIK II/2013*
4. Pelewicz R. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w orzecznictwie sądów ukraińskich w aspekcie ustrojowym, [w:] R.M. Czarny, K. Spryszak (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Współczesne ustroje państwowe i rozwój demokracji w Polsce. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012
5. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20.07.2011 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę (Dz. U. z 2011 r. nr 155, poz. 919);
6. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz.U. 1974 nr 14 poz. 85);
7. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz.U. 2003 nr 128 poz. 1175);
8. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004 nr 173 poz. 1807);
9. Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 2004 r., nr 167, poz.1758 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997r., nr 90, poz. 557 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997r., nr 89, poz. 555 ze zm.);
12. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425);

13. Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001)

Використані джерела:

- бо українських та іноземних журналістів отримали травми та поранення // У-Медіа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://umedia.kiev.ua/meda-zakon/prava-zhurnalstv/543-60-ukrayinskih-ta-nozemnih-zhurnalstv-otrimali-travmi-ta-poranennya.html#.VEDLomd_uWk
- Беліцер Н. Міжнародна та європейська системи захисту прав меншин: нові тенденції // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. / Під загальною редакцією Ю. Тищенко. — К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – С. 205–218.
- Землянська В.В. Пропозиції щодо закріплення процедури примирення між потерпілим та обвинуваченим у проекті кримінально-процесуального кодексу України / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Створення ювенальної юстиції в Україні». – Київ, 11-12 квітня 2005 р. – С. 118-122.
- Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України. – 2-ге вид.перероб. і доп. / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – Х.: Фактор, 2010. – 800 с.
- Нор В.Т. Правові угоди у кримінальному провадженні за новим КПК України // Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дванадцяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 8-9 листопада 2013 року): [у 4-ч част.]. — Частина четверта. — Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – С.10
- Під час Майдану від "Беркуту" постраждали журналісти Росії, Білорусі, Польщі, Данії і США // Тиждень.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/100557>
- Порядок денний асоціації Україна-ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію, УКР-ЄС 1055/13
- Пушкар П.В. Гармонізація законодавства України у галузі правосуддя з вимогами Європейської конвенції про захист прав та основних свобод

людини// Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної конференції. К.: Вид-во Інституту законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 422

- Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення прав і свобод людини під час подій, які відбувались в Україні з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. – К., 2014. – 101 с.
- Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2014. – 552 с. – С. 527.
- Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. – К., 2013. – 268 с. – С. 258.

Законодавство:

- Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – № 18. – № 19-20 – № 21-22. – Ст.144
- Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, — ст.56
- Декларація прав національностей України від 01.11.1991 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>
- Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08 липня 2011 № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – №16. – Ст.146
- Закон України «Про закордонних українців» від 04 березня 2004 № 1582-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. –№ 25. – Ст. 343 – Ст. 1.
- Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03 липня 2012 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. – № 23. – Ст.218
- Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25.06.1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – N 36. – Ст.529
- Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – № 19-20. – Ст. 179
- Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991. – N 25. – Ст.283

- Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 № 776/97 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998. – № 20. – Ст.99.
- Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37— Ст.446
- Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – № 30. – Ст.141.
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст.88
- Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001.—№ 25 —26.— Ст. 131.
- Про медіацію: Проект Закону України № 8137 від 21.02.2011 р. [Електронний ресурс] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=8137&skl=7
- Рішення Конституційного Суду України «справа про призначення судом більш м'якого покарання» // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>
- Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055
- Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року, // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 21-22. – Ст.135
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011
- Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>
- Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – №№ 40-44. – Ст.356
- Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, — Ст.492

Реєстр судових рішень

- 1) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14314893>
- 2) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24447684>
- 3) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27100627>
- 4) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25049425>
- 5) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40320916>
- 6) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40750710>
- 7) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20069019>
- 8) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40509597>
- 9) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] // <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40578718>
- 10) Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс] //
Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30218556>.